

Öğrenme Yaklaşımları Bağlamında 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının İncelenmesi: Sınıf Öğretmenleri Değişimi Nasıl Yorumluyor?

Barış Kalender ¹, Yücel Kabapınar ², Kevser Urfalıoğlu ³

Öz

Bu araştırmada, sınıf öğretmenlerinin 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi Öğretim Programlarına göre hazırlanmış ders kitaplarının öğrenme yaklaşımına yönelik algılarını ve bu ders kitaplarının öğretmenlerin derse hazırlık ve öğretme-öğrenme sürecine olan etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu kapsamda, araştırma, Gaziantep ilinde yer alan 7'si kadın, 8'i erkek toplam 15 sınıf öğretmeni ile yürütülmüştür. Durum çalışması deseninde yürütülen araştırmanın veri toplama aşamasında doküman incelemesi, anket formu ve yarı yapılandırılmış görüşmelerden faydalanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Ulaşılan veriler ışığında, oluşturulan transkriptler üzerinden kodlara ulaşılmıştır. Devamında birbiriyle ilişkili kodlar bir araya getirilerek belirli temalar altında birleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre katılımcıların yazılı bilginin sunumu, görseller ve işlevi, etkinlikler ve niteliği ve öğretme-öğrenme süreci temalarında her iki kitaba yönelik farklı algı ve anlayışa sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Sınıf öğretmenlerinden ders kitabı olarak 2005 ders kitabını tercih edenlerin yapılandırmacı öğrenme yaklaşımının ilkelerine uygun sınıf içi süreçler geliştirdikleri; 2018 ders kitabını tercih edenlerin ise kısmen yapılandırmacı kısmense davranışçı öğrenme kuramının ilkelerine uygun süreçler geliştirdikleri belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 2018 ders kitabına ilişkin her iki öğrenme kuramının da izlerinin olduğuna yönelik bir algıya sahip oldukları ve bu yönde sınıf içi süreçler geliştirdikleri belirlenmiştir. Ayrıca öğretmenlerin kendilerine sunulan ders kitaplarının yörüngesinde kalarak derse hazırlık ve sınıf içi süreçlerde o kitabın temele aldığı yaklaşıma uygun öğrenme deneyimi oluşturma çabasına girdikleri sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda, öğretmenlerin sınıf içi süreçlerinde öğretmen ve öğrencilere attıkları rollere yönelik algılarında ders kitaplarının önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler

Hayat bilgisi
Öğretim programı
Ders kitapları
Öğrenme yaklaşımı
Öğrenme anlayışı

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 04.06.2021
Kabul Tarihi: 08.03.2023
Elektronik Yayın Tarihi: 04.04.2023

DOI: 10.15390/EB.2023.10976

¹ Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Türkiye, bkalender@gantep.edu.tr

² Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Türkiye, ykabapinar@marmara.edu.tr

³ Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye, kevserurfalioglu@gmail.com

Giriş

Öğrenme sürecinin iç içe geçmiş karmaşık boyutlu bir süreç olduğu düşünüldüğünde birçok eğitim araştırmacısı tarafından süreci oluşturan her bir boyut çağın getirdiği popüler yaklaşımlar eşliğinde incelenmiştir. 21. yüzyıl eğitim dünyasında teknolojik gelişmeler, insanı merkeze alan araştırmalar ile birlikte her geçen gün bilginin hapsediği fiziki yapılar öğrenen bireylerce birer birer yıkılmakta ve bilgi de öğrenenlerin algısı, bakış açısı, geçmiş yaşantıları gibi dinamikler ile birlikte form değiştirebilmekte veya yeniden inşa edilebilmektedir. Öğrenenler, bilgiyi keşfetmeyi, yapılandırmayı isterken; bilginin nesnel, kişilerarası farklılık göstermeyen durağan yapısı reddedilmektedir. Bu bağlamda, yapılandırmacılık, öğrenenlerin kendi gerçekliğini oluşturduğu veya en azından kendi deneyim ve algılarına dayanarak bilgiyi yorumladıkları bir anlayış olarak ortaya çıkmıştır (Jonassen, 1991). Yapılandırmacı anlayışa göre bireyler kendi deneyimlerinden yola çıkarak yapılandırmacılığın ontolojik ve epistemolojik felsefi temellerine uygun olarak öznel anlamlar geliştirirler (Creswell, 2013). Yapılandırmacılık çerçevesinde oluşturulan ilkelerin eğitim çevrelerince benimsenerek bu ilkelere sahip bireylerin yetiştirilmesi adına Türkiye’de 2005 yılından itibaren öğretim programlarının ve ders kitaplarının oluşturulmasında yapılandırmacı yaklaşım temele alınmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı 2005 yılı itibari ile öğretim programları üzerine akademisyenler ve sivil toplum kuruluşlarının görüşlerini, çeşitli ülkelerin tecrübelerini harmanlayarak çalışmalar yapmış ve öğretim programlarında yeni yaklaşım olarak yapılandırmacı yaklaşımı benimsemiştir (Çayır, 2009). Bu doğrultuda değişen yeni öğrenme anlayışı sonucunda yapısal olarak en fazla etkilenen öğretim materyallerinden birisi de ders kitapları olmuştur (Güven, 2011; Kabapınar, 2019). Ders kitaplarının öğretim programlarının hedeflediği kazanımlara ulaşabilmek için öğretmen ve öğrenciler için birer araç olarak tasarlandığı düşünüldüğünde ortaya çıkan bu sonuç beklenen bir durum olmaktadır (Kashi, Andreeva ve Naimi, 2015).

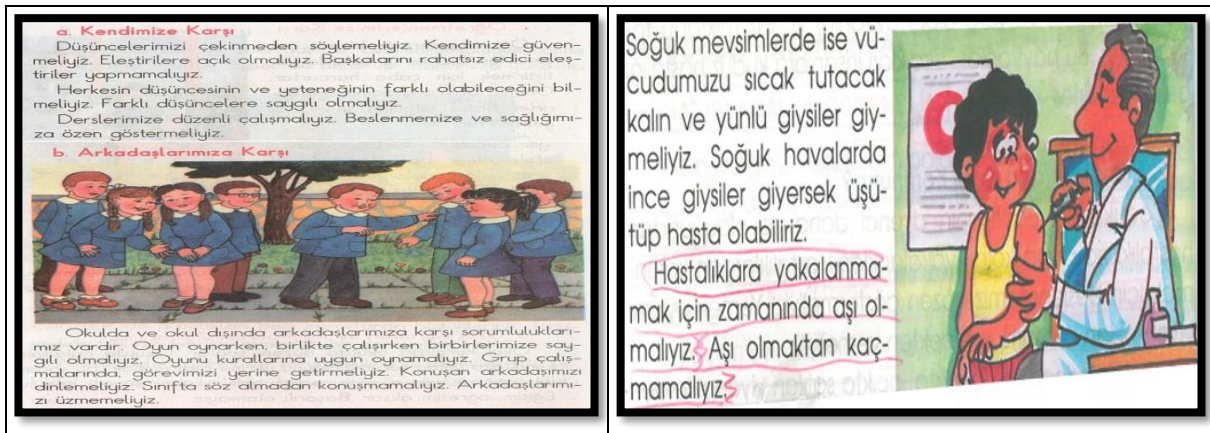
Ders kitaplarının öğretim programının yansımalarını taşıyan ana kaynaklardan birisi olması sebebiyle (Pop-Păcurar ve Ciascai, 2010) öğretim programları içerisinde yer alan kazanım, bilgi ve becerilerin öğrencilerin kazanmasını sağlayacak yapıda olma gerekliliği (Ünsal ve Güneş, 2003), ders kitaplarının eğitimin hedeflerini gerçekleştirmesi ve öğrenenlerin öğrenmelerini desteklemesi (Mohammadia ve Abdib, 2014; Şahin, 2012) bakımından öğretim programlarının felsefi değişimine ayak uydurması beklendiği bir sonuç olmaktadır (Valverde, Bianchi, Wolfe, Schmidt ve Houang, 2002). Bu bakımdan, Hayat Bilgisi Öğretim Programının değişimi doğrultusunda, Hayat Bilgisi ders kitabı da değişim göstermiştir (Kabapınar, Kalender ve Urfaloğlu, 2020). 2005 yılında eğitim alanında Türkiye’de gerçekleşen köklü değişim, yazılı bilgi sunumu, görsellerin işlevi, etkinlik yapısı ve nitelikleri bakımından tüm derslerde olduğu gibi Hayat Bilgisi ders kitaplarında da görülmüştür (Kabapınar, 2019). 2005 yılından 2015 yılına kadar kısmi değişiklikler dışında genel görünüm ve içeriğini koruyan öğretim programı, 2015 ve 2017’de ciddi bir değişime uğramış, 2018 yılında ise revize edilerek yeniden düzenlenmiştir. Bu doğrultuda Hayat Bilgisi ders kitapları da öğretim programının temele aldığı öğrenme yaklaşımları doğrultusunda değişim göstermiştir. 2005’ten 2015’e kadar uygulamada kalan öğretim programında öğrenme yaklaşımı olarak temele yapılandırmacılığın alındığından bahsedilirken (Millî Eğitim Bakanlığı, 2009); 2018 öğretim programında net bir öğrenme yaklaşımı belirtilmemiştir. Bu yüzden, araştırmacılar, 2018 öğretim programını ve bu programın yansıması olan ders kitaplarındaki içerik, etkinlik, görseller vb. inceleyerek bu öğrenme yaklaşımı hakkında fikir yürütebilmişlerdir. Görsel unsurlar öğrenci seviyesine uygun sunulurken, bazı olay ve konular örnek olay yoluyla öğrencilere sunulmuştur. Bu bakımdan yapılandırmacı anlayışın izlerinden bahsetmek mümkün olabilirken, diğer taraftan anlatım dili olarak -meliyiz, -malıyız gereklilik kipleri kullanılan ve ideal bir toplum çerçevesi sunmaya çalışan içerik yapısı ile davranışçı kuramın izlerini taşıdığı ifade edilebilir (Kabapınar, 2002, 2007b; Kabapınar, Akaydın, Çetin, Keleş ve Çelikten, 2018). 2018 öğretim programında farklılaşan noktalardan biri de 2005’teki tematik yaklaşımın yerini ünite temelli yaklaşıma bırakmış olmasıdır. Bu noktada, ders kitaplarının oluşturulmasında yer alan eğitim felsefesi veya öğrenme yaklaşımları perspektifinde 2005 ve 2018 öğretim programına göre hazırlanmış olan Hayat Bilgisi ders kitapları incelenecektir. Bazı öğretim programlarında ele alınan perspektif olarak “*eğitim felsefesi*” bazılarında ise “*öğrenme yaklaşımı*” kavramı kullanılmakta olup bu araştırmada öğrenme yaklaşımı kavramı tercih edilmiştir.

Ders Kitaplarında Öğrenme Yaklaşımlarının İzleri

Ders kitapları, geçmişten günümüze değişen ve gelişen birçok öğretim materyali olmasına karşın, öğretmen ve öğrenciler için bir başucu kaynağı olma (Fan, Zhu ve Miao, 2013); öğrencilerin neleri öğrenmesi gerektiğini öğretmenlerin ise neyi nasıl öğretmesi gerektiğini anlatma yönleri ile hâlâ önemini korumaktadır (Hali, 2014; Valverde vd., 2002). Ders kitapları barındırdığı tüm unsurları ile öğretim programının hedeflerini gerçekleştirmek için tasarlanmıştır (Robinson, Fischer, Wiley ve Hilton, 2014). Ders kitapları öğrencinin öğrenmesi gereken kapsam ve bunu nasıl gerçekleştireceği hususunda yol gösterici olmasının (Sosniak ve Perlman, 1990) yanı sıra öğretmenlerin öğretim süreçlerini tasarlama ve uygulamada da rehber durumundadır (Mahmood, 2011). Bulut (2008) ders kitaplarını, Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliğini referans alarak, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış olan basılı eserler olarak tanımlamaktadır. Kalender ve Baysal (2021) ise öğretim programında belirlenen kazanımlara ulaşabilmek amacıyla ders kitabının öğretim programı ile uyum içinde tasarlanması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Bu boyutları ile düşünüldüğünde kuşkusuz davranışçı yaklaşımı merkezine alan bir öğretim programı ürünü ders kitabı ile yapılandırmacı yaklaşımı merkezine alan öğretim programı ürünü ders kitabı seçilen konular, görseller, etkinlikler, yazılı metinler ve ölçme değerlendirme yöntemleri bağlamında farklılaşacaktır. Davranışçı ve yapılandırmacı öğrenme yaklaşımlarına yönelik hazırlanmış ders kitaplarının özelliklerinin ve bazı örneklerinin bu aşamada sunulmasının konunun anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ders Kitaplarında Davranışçı Öğrenme Yaklaşımı

Davranışçı yaklaşıma göre hazırlanmış olan öğretim programları (Tay ve Baş, 2015) kapsamında hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında amaç, öğrencilere istendik yönde kabul görmüş davranışlar kazandırmaktır. Pragmatik ve idealist bir amaç ile hazırlanan ders kitapları bir nevi öğrencilerin okul ve gündelik hayatlarında kullanabilecekleri başucu kitapları şeklinde tasarlanmıştır (Weegar ve Pacis, 2012). Bu ders kitapları vatandaşlık aktarımı için birer araçtır, bireyi değil toplumsal yapı ve düzeni öne çıkartmaktadır, tek tip insan modeli ortaya koyarak, birbirine benzeyen insanların olduğu toplumsal bir örüntü oluşturmaya çalışmaktadır (Kabapınar, 2007a). Davranışçı yaklaşım doğrultusundaki Hayat Bilgisi ders kitaplarında, öğrencilere gerçek yaşamın olağan karmaşasından uzak ideal bir yapay ortam temsil edilmektedir. Ders kitaplarında yer alan kişilerin tamamı ödevlerini düzenli yapan, kurallara uyan, arkadaşları ile iyi ilişkilerde bulunan, asla yalan söylemeyen, aşı olmaktan korkmayan kişilerdir. Bu doğrultudaki ders kitapları nasihatler ve öğütler içeren “Doğru Davranış El Kitabı” niteliğinde kitaplardır (Kabapınar, 2002). Cümlelerin çoğu yapısal olarak gereklilik kipi “-meliyiz, -malıyız” ile kurulmuştur (Kabapınar, 2007b). Konular ünite sistemi ile işlenmiştir. Bu bağlamda 1998 programı davranışçı yaklaşımın somut hali olarak örnek gösterilebilir. Bu doğrultuda davranışçı yaklaşımı temsilen 1998 ders kitabından bazı örnekler Resim 1’de verilmiştir.

*Kaynak: Cilga, 1998

Resim 1. Davranışçı perspektiften hazırlanmış 1998 Hayat Bilgisi ders kitabından kesitler.

Resim 1’de verilen ders kitabından kesitler incelendiğinde hem görsel hem de yazılı metnin niteliği açısından davranışçı yaklaşımın izlerine rastlamak mümkündür. Görsel açıdan hep bir düzen ve tertibin, tüm öğrencilerde duygusal açıdan sadece mutluluğun, kılık kıyafet açısından herkeste bir temizlik ve düzenin olduğu görülmektedir. Bu görsellerde hayatın olağan akışındaki problemlere, ikilemli durumlara yer verilmediği dikkat çekmektedir. Yazılı metinde ise ideal toplumun nasıl olması gerektiğini ifade eden cümleler görülmektedir. Hem öğretmen hem de öğrencide temel ve ortak bir kaynak olarak bu tarz kitapların bulunmasının öğretmen-öğrenci rollerini, sınıf iklimini, ilişkiler ve davranış şekillerini etkileyeceği ifade edilebilir. Bu doğrultuda, bu süreçte öğretmenin pedagojik anlayış ve uygulamalarının etkilenmeyeceğini düşünmek pek mümkün görülmemektedir.

Ders Kitaplarında Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı

Yapılandırmacı öğrenme kuramına göre öğrenciye doğrudan ve detaylı bilgi sunmak yerine öğrencilerin bireysel anlamlandırma sürecine destek verilmesi ve çevrelerini yorumlamalarına fırsat sunulması önerilmektedir. Bu doğrultuda, yapılandırmacı öğrenme kuramına göre hazırlanmış ders kitaplarında, öğrenciler için yazılı bilginin yoğun olmadığı ve öğrenciyi yönlendirmediği içeriklerin yer alması tercih edilir. Ayrıca ders kitaplarında öğrenciyi aktif kılacak etkinliklere ve keşfetmelerine imkan veren merak uyandırıcı görsellere yer verilmesinin gerektiği belirtilmektedir (Mohammadia ve Abdib, 2014; Pop-Păcurar ve Ciascai, 2010). Yapılandırmacı öğrenme kuramına göre hazırlanmış kitaplarda (Aykaç, 2011) gerçek hayatta yer alan sorunların, zıtlıkların, ikilemli durumların yer aldığı göze çarpmaktadır. Gerçek hayatta yer alan problemler, gazete haberi, örnek olay ya da hikâyeleştirilerek öğretme-öğrenme ortamına taşınmaktadır. Hazır bilgi yerine bilginin keşfi ön planda olduğundan yazılı bilginin yoğun kullanımı yerine düşünme ve keşfetmeye yöneltecek görseller daha sık kullanılmıştır. Bireysel birer varlık olarak öğrencilerin benliğini, diğer insanlardan farklılıklarını, kişisel düşünce, duygu ve değer yargılarını tanınmasını sağlayacak durumlara yer verilmiştir (Gözütok vd., 2013). Bu bakımdan, 2005 Hayat Bilgisi ders kitaplarının ‘kişisel gelişim kitabı’ niteliğinde olduğu ifade edilebilir. Çocuğun gelişim çağına uygun olarak öğüt niteliğindeki soyut yapılar yerine somut örnekler sunularak çocuğa görelilik ilkesine uygun hareket edilmiştir (Kabapınar, 2019). Ders kitapları tematik bir anlayışla ele alınmıştır. Bu bağlamda, 2005 programına göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitabı yapılandırmacı yaklaşımın somut bir örneği olarak gösterilebilir. Bu doğrultuda, yapılandırmacı yaklaşımı temsilen 2005 ders kitabından bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

*Kaynak: Karabıyık, 2005

Resim 2. 2005 yılı Hayat Bilgisi ders kitabından kesitler.

Resim 2’de verilen ders kitabından kesitler incelendiğinde hem görsel hem de yazılı metnin niteliği açısından yapılandırmacı yaklaşımla uyumluluk gösterdiği görülmektedir. Hayatın akışına uygun olarak düzenin dışında düzensizlikten, olumsuz durumlar, arkadaşlık ve ilişki örnekleri görülmektedir. Bir otoriteden ziyade öğrencilerin empati kurmasını sağlayacak kişiler konuşmaktadır. Bu durumda sınıfta daha aktif olan ve düşüncelerini açıklayabilen öğrencilerin olduğu, çok yönlü iletişim ve etkileşimin olduğu, çağdaş öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanıldığı bir öğretme-öğrenme sürecine zemin hazırlanmaktadır.

2018 Hayat Bilgisi Ders Kitapları

Yukarıda 1998 ve 2005 Hayat Bilgisi ders kitaplarından örnekler verilmiştir. Hem araştırmanın kapsamının daha iyi anlaşılması hem de Hayat Bilgisi ders kitaplarının tarihsel değişiminin incelenmesi için Resim 3'te 2018 Hayat Bilgisi ders kitaplarından iki örneğe yer verilmiştir.

*Kaynak: Kuşkaya, 2018.

Resim 3. 2018 yılı Hayat Bilgisi ders kitabından kesitler.

Yukarıda 1998, 2005 ve 2018 ders kitaplarından bazı kesitlere yer verilmiştir. Bu resimler incelendiğinde, 1998 ders kitabı örneğinde, öğrencilerin durumlar karşısında ideal tepkilerde buldukları, çocukların tamamının kurallara uyduğu ideal bir toplumun resmedilerek anlatılmaya çalışıldığı görülmektedir. 2005 resimlerinde ise, ideal durumlardan farklı olarak, ikilem oluşturacak durumlar bir arada verilerek açıklama yapılmamış ve bu durumlar hakkında sınıf içinde öğrencilerin yorum yapmalarına imkan tanınmıştır. 2018 öğretim programına göre hazırlanmış ders kitabından alınan resimlerde ise yer yer ikilemli durumlara yer yer ise ideal toplumu simgeleyen diyaloglara yer verilmiştir. 2005 ders kitaplarından farklı olarak ise bu resimler öğrencilerin neler yapacağına yönelik yazılı bilgi verilerek sunulmuştur. Bu bağlamda, 2018 ders kitaplarında görsellerin sunulmasının ikilemli durumlara yer verilmesi bakımlarından 2005 ile benzeşen yönlerinin olduğu söylenebilirken; ideal toplum, ideal davranışların sunulması açısından ise 1998 ile benzeşen yönleri sahip olduğu söylenebilir. Dolayısıyla 2018 Hayat Bilgisi ders kitaplarında hem yapılandırmacı hem de davranışçı yaklaşımın izlerini görmek mümkün olmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda öğretim programlarının hazırlanışında temele alınan öğrenme yaklaşımının etkilerinin ders kitaplarına yansımakta olduğu söylenebilir. Nitekim ilgili literatürde öğretmenlerin bakış açısı ile ders kitapları kullanımı arasında bir ilişki olduğu belirtilmektedir (Freeman ve Porter, 1989). Ders kitaplarının öğretim programlarının uygulama alanına dönüştüğü en yaygın eğitim araçlarından biri olduğu düşünüldüğünde, öğrenme-öğretme faaliyetleri içerisinde öğretmen ve öğrenci için yönlendirici bir role sahip olduğu söylenebilir (Fan vd., 2013). Bu doğrultuda, ders kitaplarını kullanan öğretmenlerin de bu öğrenme yaklaşımından etkilenecek derse hazırlık ve sınıf içi öğretme-öğrenme süreçlerini düzenlemede bu yaklaşım doğrultusunda hareket ettikleri düşünülebilir (Kashi vd., 2015; Robinson vd., 2014). Bunun ötesinde, ders kitaplarının etkisini ortaya koymak adına yaptığı çalışmasında Swanepoel (2010), ders kitaplarının kalitesinin öğrenme-öğretme faaliyetlerinin başarısı ile ilişkilendirebileceğine ve eğitimdeki köklü değişimlere aracılık edebilecek bir yapıya sahip olduğuna vurgu yapmaktadır.

Literatürde ders kitaplarının etki alanının yüksek olması, öğretim programlarının kazanımlarına ulaşmada temel kaynak olması ve öğretim programlarının yaklaşımlarını yansıtması bakımından önemli bir kaynak olarak görülmesi bu araştırmanın yapılma gerekçeleri olmuştur. Bu bağlamda, araştırmanın amacını, sınıf öğretmenlerinin 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi Öğretim Programlarına göre hazırlanmış ders kitaplarının öğrenme yaklaşımına yönelik algılarını ve bu ders kitapları ile ne tür sınıf içi süreçler geliştirdiklerini anlamak oluşturmaktadır. Bu genel amaç altında, 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi Öğretim Programlarına göre hazırlanmış olan Hayat Bilgisi ders kitapları örnekleri sınıf öğretmenlerine sunulurak şu alt sorulara yanıt aranmaktadır:

1. Sınıf öğretmenleri 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi ders kitaplarının öğrenme yaklaşımını nasıl algılamaktadır?
2. Sınıf öğretmenleri 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi ders kitaplarını yazılı bilginin sunumu, görsellerin işlevselliği ve öğrencide geliştireceği nitelikler bakımından nasıl algılamaktadırlar ve bu algıları doğrultusunda ne tür deneyimler yaşamışlardır/yaşamaktadırlar?
3. Öğretme-öğrenme sürecinde, 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi ders kitapları sınıf öğretmenlerinin sınıf içi deneyimlerini nasıl etkilemektedir?

Ders kitaplarının öğretim programlarının hedefleri doğrultusunda hazırlanan ana kaynak durumunda olması (Pop-Păcurar ve Ciascai, 2010), bu özelliğiyle öğretim faaliyetlerine yön verebilme etkisine sahip olması (Fan vd., 2013), öğretmenlerin ve öğrencilerin kazanımlara ulaşmasında pratiklerin nasıl olacağı hususunda bilgiler sunması (Robinson vd., 2014; Valverde vd., 2002) onu sınıf içi öğretim faaliyetlerinde hem öğrenen hem öğretene için vazgeçilmez bir kaynak haline getirmektedir. Ayrıca ders kitaplarının öğretim programlarının ve eğitim politikasına yön verenlerin misyonlarına da hizmet ediyor olması (Robinson vd., 2014) ders kitaplarının nasıl bir amaca ve etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi Öğretim Programlarına göre hazırlanmış olan Hayat Bilgisi ders kitaplarının yapılandırmacı anlayış içerisinde geçirdiği dönüşüme ilişkin sınıf öğretmenlerinin algılarını ortaya çıkarabilmek ve bu doğrultudaki deneyimlerini anlamak adına yapılan bu araştırmanın, 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi ders kitaplarına ilişkin öğretmen değerlendirmelerinin ders kitaplarının nasıl bir öğrenme ve öğretme anlayışına hizmet ettiği hakkında yorum yapma fırsatı tanınması açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin bakış açısıyla, 2005 ile 2018 yıllarında hazırlanmış Hayat Bilgisi Öğretim Programları kapsamında hazırlanmış olan Hayat Bilgisi ders kitaplarının öğrenme yaklaşımları bakımından karşılaştırılarak değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda bu araştırmanın deseni durum çalışması olarak belirlenmiştir. Durum çalışması, bir veya daha fazla durumun derinlemesine incelendiği (Creswell, 2007; Yıldırım ve Şimşek, 2018), gerçek yaşam, güncel bağlam ya da ortamın içindeki bir durumun araştırıldığı (Creswell, 2007; Yin, 2009), bütüncül bir bakış açısı ile ilişkili etkenlerin durumu hangi yönlerden etkilediğini ve durumdan nasıl etkilendiklerinin belirlendiği (Cohen, Manion ve Morrison, 2005), karar ve karar verme süreçleri (Yin, 2009) ile bir sürecin benzer ve farklı boyutlarıyla (Kohn, 1997) araştırıldığı bilimsel araştırmalardır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmada katılımcıların hem 2005 hem de 2018 Hayat Bilgisi öğretim programına göre hazırlanmış ders kitaplarının her ikisini de kullanma deneyimine sahip sınıf öğretmenlerinden oluşması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda farklı ilkokullarla irtibata geçilmiş ve bu şartı sağlayan öğretmenlere araştırmanın amacı açıklanmış ve araştırmacıların e-posta adresleri bırakılarak araştırmaya gönüllü olarak katılmak istemeleri durumunda irtibata geçmeleri istenmiştir. Toplamda 22 öğretmen irtibata geçmiş olup bunlardan ikisi ile sağlık durumundan dolayı, dördü ile ise görüşme yapılacağı sırada farklı illere tayinlerinin çıkması sebebiyle görüşülememiştir. Sonuç olarak geriye kalan 15 sınıf öğretmeni bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Katılımcılar hem şu an Hayat Bilgisi dersi öğretimi yapıyor olmak hem de her iki ders kitabını kullanma deneyimine sahip olma kriterleri ile belirlendiğinden ölçüt örnekleme türü ile belirlenmişlerdir (Patton, 2002; Smith ve Osborn, 2004). 2005 Hayat Bilgisi öğretim programı 2009 yılında küçük bir değişikliklerle 2015 yılına kadar uygulamada kalmıştır. Dolayısıyla 2015'ten günümüze kadar bir devlet okulunda sınıf öğretmeni olarak görev yapıyor olmak (en az 6 yıl kıdeme sahip olma) bu araştırmada katılımcı olma kriterini sağlamaktadır. Diğer kriter ise şu an Hayat Bilgisi öğretimi yapıyor olmaktır. Hayat Bilgisi dersi ilkokuldaki ilk üç yılda (1., 2. ve 3. sınıflar) yer aldığından bu sınıflarda görev yapıyor olmak bu kriteri karşılamaktadır. Katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcı bilgileri

Katılımcılar	f	Kıdem Yılı	f
Cinsiyet		6-10 yıl	4
Kadın	7	11-15 yıl	2
Erkek	8	16-20 yıl	2
Sınıf Seviyesi		21-25 yıl	5
1. Sınıf	3	26 yıl ve üzeri	2
2. Sınıf	6		
3. Sınıf	5		
Toplam	15	Toplam	15

Veri Toplama

Araştırmanın verileri üç aşamada toplanmıştır. Bunlar:

Doküman İncelemesi: Bu çalışmada 2005 ve 2018 öğretim programlarına uygun olarak hazırlanan ve devlet ilkokullarında kullanılmış/kullanılmakta olan Hayat Bilgisi ders kitapları araştırma kapsamında incelemek için belirlenmiştir. 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi öğretim programlarında ortak olarak yer alan kazanımlar belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu ortak kazanımlar arasından her iki programda da aynı ders saati ayrılmış olanlar seçilmiştir. Bu doğrultuda, doküman analizi yoluyla öğretim programları ve devamında ders kitapları incelenmiş ve aynı kazanımlara hizmet eden 12 konu belirlenmiş olup bu örnek içerikler üç alan uzmanınca incelenmiştir. Bu kazanımlar arasından öğretmenlerin araştırmanın kapsamını ve amacını anlamasına yardımcı olacağı düşünülen altı kazanım kapsamındaki içerikler üzerinde karar kılınmıştır. Bu içerikler katılımcı sayısına çoğaltılmıştır. Doküman incelemesi, yazılı belgeleri detaylı ve sistematik olarak (Wach, Ward ve Jacimovic, 2013) inceleyerek, anlam çıkararak ve konu hakkında perspektif geliştirerek yorumlar elde etmeyi sağlayan bir yöntemdir (Corbin ve Strauss, 2008).

Anket Formu: Katılımcılara özgürce düşüncelerini yansıtmaya fırsatı sunarak konu hakkında geniş ve ayrıntılı bilgi sahibi olma fırsatı sunması sebebiyle bu araştırmada anket formu hazırlanmıştır. Anket formları, kişilere araştırmacı, zaman ve mekân gibi faktörler açısından baskı hissetmeyerek görüşlerini rahatça sunma fırsatı sunmaktadır (Büyüköztürk, 2005). Katılımcıların belirlenen örnek ders kitabı içeriklerini hangi açılardan incelemeleri gerektiğini belirten iki ana ve birinci soru altında üç alt soruluk bir anket formu hazırlanmıştır. Bu formun içerisinde yer alan ikinci soru, katılımcıların her iki ders kitabına yönelik deneyimlerini göz önünde bulundurarak *derse hazırlıkları ve sınıf içi uygulamalarını* anlattıkları bir sorudur. Bu soruların hazırlanışı sırasında öncelikle detaylı bir literatür taraması yapılmış ve bu doğrultuda hazırlanan sorular üç sınıf eğitimi alan uzmanı ve bir dil uzmanı tarafından incelenip görüşleri alınmıştır. Verilen dönütler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılarak soru maddelerinin işleyip işlemediğini anlamak için çalışma grubunda yer almayan iki sınıf öğretmeni üzerinde pilot çalışma yapılmıştır. Bu araştırmanın sonunda, araştırmacılar gerekli gördüğü bazı düzeltmeleri de yaparak anket formuna son halini vermişlerdir ve katılımcılardan verileri toplamaya başlamışlardır. Uzman görüşleri ve yapılan pilot çalışması sonucunda veri toplama aracında şu sorulara yer verilmiştir:

1. 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi ders kitaplarının niteliğini aşağıda sunulan boyutları göz önünde bulundurarak karşılaştırınız:
  - a. Yazılı bilginin sunumu
  - b. Görseller ve işlevi
  - c. Etkinlikler ve niteliği
2. Size ekte sunulan 2005 ve 2018 yılı Hayat Bilgisi ders kitabı örnekleri ile sınıfta 40 ya da 80 dakikalık bir dersi nasıl işlerdiniz? Lütfen detaylarıyla yazınız.
  - a. 2005 yılı ders kitabına yönelik ders senaryosu
  - b. 2018 yılı ders kitabına yönelik ders senaryosu

Öğretmenlere soruları yanıtlarken faydalanacakları 2005 ve 2018 ders kitaplarından aynı kazanıma yönelik hazırlanmış renkli fotokopi çıktıları eşleştirilerek sunulmuştur. Böylece öğretmenler aynı kazanım açısından her iki kitabı karşılaştırma fırsatı elde etmişler ve karşılaştırmalı değerlendirmelerini buna göre yapmışlardır.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme: Bu aşamada, araştırmanın önceki aşamalarından elde edilen verilerin incelenmesi doğrultusunda, katılımcıların ders kitaplarına yönelik algılarını ve geliştirdikleri sınıf içi süreçleri daha detaylı anlayabilmek amacıyla katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu yarı yapılandırılmış görüşme ile katılımcıların araştırma konusu hakkındaki algılarının neler olduğunu ve neden böyle bir algıya sahip olduklarını ve bu algılarının ne tür deneyimler yaşamalarına yol açtığını anlamak amaçlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, bir konu hakkında bireylerin görüşünü anlamaya yarayan veri toplama araçlarıdır (Patton, 2002). Bu bağlamda, öğretmenlerin deneyimlerine yönelik algılarını anlamlandırabilmek adına, öğretmenlerin anketlere verdikleri yanıtlar göz önünde bulundurularak sorular hazırlanmıştır. Sorular öğretmenlerin anketlere verdikleri yanıtlar üzerine yapılandırıldığından her öğretmene farklı sorular sorulmuştur. Görüşme sırasında öğretmenlere yanıt verdikleri anket formları incelemeleri için sunulmuştur. Ayrıca örnek ders kitabı örnekleri de görüşmede hazır bulundurulmuştur. Yapılan görüşmelere örnek olması açısından bir öğretmene sorulan soru şu şekildedir: *Şu an elinizde bulunan ilk veri toplama aracındaki 1. sorunun c alt sorusuna verdiğiniz cevap doğrultusunda ve incelediğiniz ders kitapları örneklerini düşündüğünüzde, 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi ders kitaplarının çocuklarda hangi beceri ve perspektifleri geliştirebileceğini düşünüyorsunuz? Örneklerle açıklayınız.*

Diğer bir öğretmene sorulan soru ise şu şekildedir: *İncelediğiniz ders kitapları örneklerini düşündüğünüzde ve ikinci soruya verdiğiniz cevapları göz önünde bulundurduğunuzda, öğretmene sunulan ders kitaplarının öğretmenin ders işleyişini, dersi planlamasını ve seçeceği öğretim yöntem ve teknikleri etkilediğini düşünüyor musunuz? Nedenleriyle açıklayınız.*

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında ulaşılan veriler *içerik analizi* ile çözümlenmiştir. Bu aşamada çoklu veri toplama araçlarından ulaşılan veriler incelenerek kodlamalar yapılmış, ortaya çıkarılan kodlar düzenlenmiş ve birbiriyle ilişkili kodlar bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur. Katılımcılar sırayla Ö1, Ö2, (...) şeklinde kodlanarak isimlendirilmiştir. Çoklu veri kaynağı ve çoklu veri toplama araçlarından elde edilen veriler bir araya getirilerek bütüncül bir anlayış geliştirmek adına tümevarımsal bir bakış açısıyla analiz edilmiştir.

Araştırma Sürecinin Aşamaları

Araştırma süreci, *veri toplama süreci öncesi*, *veri toplama süreci* ve *veri toplama süreci sonrası* olmak üzere üç aşamada yürütülmüştür. Bu aşamaların ayrıntıları şu şekildedir:

1. Veri Toplama Süreci Öncesi

- Araştırmada karşılaştırma yapılacak 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi ders kitaplarının belirlenmesi,
- Bu ders kitapları içinden aynı kazanıma hitap eden konu ve içeriklerin belirlenmesi,
- Belirlenen içeriklerin uygunluğu konusunda sınıf eğitimi alanından iki uzmanın görüşünü alınması,
- Anket formu sorularının oluşturulması,
- Araştırma kriterine sahip yeterli sayıda katılımcının belirlenmesi,
- Bu araştırmayla ilgili olarak Türkiye'deki bir devlet üniversitesinin Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'na başvurulmuş ve araştırma etik açıdan uygun görülmüştür.

2. Veri Toplama Süreci

- 2005 ve 2018 ders kitaplarından aynı kazanıma uygun olarak hazırlanmış altı konu/ içerik ve konu sonu etkinlikleri katılımcı sayısı kadar çoğaltılmış,
- Çoğaltılan içerikler çalışma grubuna incelemeleri için sunulmuş,
- Katılımcılara ders kitabı incelemeleri sonrasında görüşlerini bildirmeleri için hazırlanmış olan anket formu verilmiş,
- Anlaşılmayan noktaları gidermek ve daha detaylı bir anlayış geliştirmek adına her bir katılımcının formları incelenip bu formdaki veriler üzerine yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır.

3. Veri Toplama Süreci Sonrası

- Elde edilen verilerin tamamının bütüncül analizi,
- Kodlayıcı güvenilirliği açısından analizlerin bağımsız olarak iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı yapılması ve bu analizlerin bir araya getirilerek karşılaştırılması ve uyumsuzlukların giderilmesi,
- Sonuçların raporlanması.

Araştırmacıların Rollerini

Nitel araştırmalarda araştırmacılar birincil veri kaynağıdır (Marshall ve Rossman, 1989). Dolayısıyla araştırmacıların görüşlerini ve yorumlarını tamamen sürecin dışında tutması mümkün görülmemektedir. Bu doğrultuda, bu araştırmadaki araştırmacıların ele alınan araştırma konusu bağlamında rollerinden bahsedilerek yorumlamalar üzerindeki olası etkilerinin anlaşılmasına katkıda bulunulacağı düşünülmektedir. Araştırmacılarından ikinci yazar tarih, sosyal bilgiler ve Hayat Bilgisi ders kitaplarının değişim ve dönüşümünü anlamak ve bu değişim ve dönüşümün öğretmen tercihleri üzerindeki olası etkilerini anlamak için yıllara göre hazırlanmış ders kitaplarını karşılaştırarak öğretmenlerin perspektifinden açıklamaya çalışmaktadır. Bu ders kitapları üzerinde özellikle davranışçı öğrenme ve yapılandırmacı öğrenmenin etkilerini görmeyi ve bu yaklaşımlara göre hazırlanmış ders kitaplarının öğrencide geliştir(me)diği beceriler, düşünme şekilleri, süreç içerisindeki aktif olma durumlarını açıklayarak ders kitabı hazırlanma süreçlerine yönelik elde ettiği veriler doğrultusunda öneriler geliştirmektedir. Araştırmanın diğer yazarları ise sınıf eğitimi alanında doktora sürecinde olup her ikisi de Hayat Bilgisi eğitimi alanında çalışmalarını sürdürmektedirler. Araştırmacıların tamamı veri toplama aracının oluşturulmasında aktif rol alırken birinci ve üçüncü yazar veri toplama sürecinde aktif olarak bulunmuşlardır. Toplanan verilerin analizi, temalara ve kodlara ulaşma, bulguları yorumlama aşamasında araştırmacıların tamamı hem bireysel hem de ortak olarak çalışmıştır. Araştırmanın raporlanması aşamasında ise birinci ve üçüncü yazarlar aktif rol almışlardır.

İnandırıcılık, Aktarılabirlik, Tutarlılık ve Teyit Edilebilirlik

Bu aşamada, nitel araştırmanın doğasına uygun olarak, ***inandırıcılık, aktarılabirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik*** kavramları ile araştırma sürecinde yürütülen işlemler açıklanmaya çalışılmıştır (Lincoln ve Guba, 1985). ***İnandırıcılığı*** sağlamak amacıyla bu araştırmada katılımcılar hakkında bilgiler verilmiş (Johnson ve Christensen, 2004), elde edilen veriler hakkında (doküman incelemesi aşamasında katılımcılardan elde edilen verilerin tamamında) sınıf eğitimi alanında iki uzmanın fikri alınmış ve fikirleri doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmış (Merriam ve Tisdell, 2015) ve elde edilen bulgulara yönelik katılımcı teyidi alınmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). ***Aktarılabirliği*** sağlayabilmek için araştırma süreci ayrıntılarıyla sunulmuş (Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2015), bulgular aşamasında oluşturan kodlar katılımcıların doğrudan alıntlarıyla temsil edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). ***Tutarlılığı*** sağlamak adına ulaşılan veriler üzerinden kodlayıcı güvenilirliğine başvurulmuştur. Bu anlamda, araştırmada yer alan üç araştırmacı verileri bağımsız olarak kodlamış ve ulaşılan sonuçları karşılaştırmışlardır. Bu noktada, Miles ve Huberman (1994)'ın [Güvenirlik: Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)] formülü kullanılarak kodlayıcı güvenilirliği ortaya çıkarılmıştır. Bu formül doğrultusunda kodlayıcı güvenilirliği 0,87 bulunmuştur. Görüş ayrılığı oluşan durumlar için araştırmacılar görüşerek uzlaşa sağlamışlardır. Araştırmanın ***teyit edilebilirliğini*** sağlamak için ilgili kısımlarda katılımcılara ait alıntılar doğrudan verilerle okuyuculara çıkarım yapılan durumlar hakkında yorum yapma fırsatı verilmiştir (LeCompte ve Goetz, 1982; Silverman, 2010).

Ayrıca, bu araştırmada, inandırıcılık ve tutarlılığı sağlamak adına Denzin (1978)'in önerdiği dört üçgenleme türünden –çoklu kuramların işe koşulması hariç– üçü gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, inandırıcılığa yönelik veri toplama aracı, veri toplama kaynakları ve araştırmacı açısından üçgenlemeye gidilmiştir (Denzin, 1978). Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme, anket formu, ders kitaplarına ait dokümanlar ve anket formuyla beraber sunulan derse hazırlık ve sınıf içi uygulama formu ile veri toplanarak ***veri üçgenlemesine*** gidilmiştir (Merriam, 2009). Hem ders kitapları hem de sınıf öğretmenlerinden elde edilen verilerle süreç sürdürülerek ***veri toplama kaynağı açısından üçgenlemeye*** gidilmiştir (Lincoln ve Guba, 1985) Veri toplama ve analiz sürecinde farklı araştırmacıların bağımsız bir şekilde sürece dahil olmaları açısından ***araştırmacı üçgenlemesine*** gidilmiştir (Patton, 2002).

Bulgular

Bu bölümde, sınıf öğretmenleri ile yürütülen bu araştırmada, 2005 ve 2018 öğretim programına göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitaplarından seçilen aynı kazanımlara karşılık gelen altışar içerik 15 sınıf öğretmenine sunularak anket formu ile veriler toplanmıştır. Bu formda öğretmenlerin ders kitaplarını 'yazılı bilginin sunulması', 'görseller ve işlevleri', 'etkinlikler ve niteliği' ve 'her iki kitaptan seçilen bir konu ile ilgili derse hazırlanma ve sınıf içi uygulama' açılarından inceleyerek karşılaştırmalarına imkân sağlayan dört soru bulunmaktadır. Araştırmacılar tarafından öncelikle her bir soru için ayrı analiz yapılmıştır. Buradan elde edilen veriler sonucunda, katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Anket formu ve yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler bütüncül bir perspektiften analiz edilerek ulaşılan bulgular aşağıda sunulmuştur. Bulgular, araştırmanın cevap aramaya çalıştığı üç sorunun sırasına göre tasarlanmıştır. Ayrıca, araştırmada kullanılan veri toplama araçlarında bulunan sorular ve bu sorulardan elde edilen bulgular araştırma problemleri ile eşleştirilerek bulguların düzenlenmesinde bir sistematik oluşturulmaya çalışılmıştır.

Araştırma Problemi 1: Sınıf öğretmenleri 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi ders kitaplarının eğitim felsefesini nasıl algılamaktadırlar?

Bu aşamada, öncelikle öğretmenlerin Hayat Bilgisi ders kitaplarını nasıl algıladığını ve deneyimlediğini ve bu algı ve deneyimleri sonucunda hangi kitabı tercih ettiğini ortaya koymak adına anket formu ile yarı yapılandırılmış görüşmeden elde edilen bulgular düzenlenerek sunulmuştur. Tablo 2'de öğretmenlerin cinsiyet, kıdem ve değerlendirmeleri sonucu tercih ettiği ders kitabının bilgilerine yer verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlerin genel değerlendirme sonucu ders kitabı tercihleri

Öğretmen Kodu	Kıdem	Cinsiyet	Tercih Yönü	Öğretmen Kodu	Kıdem	Cinsiyet	Tercih Yönü
Ö1	28	K	2005	Ö9	15	K	2018
Ö2	7	K	2005	Ö10	7	E	Kararsız
Ö3	26	K	2018	Ö11	21	E	2018
Ö4	23	K	2018	Ö12	22	E	Hiçbiri
Ö5	21	E	2005	Ö13	23	K	2005
Ö6	10	K	2018	Ö14	20	E	2005
Ö7	14	E	Kararsız	Ö15	8	E	2018
Ö8	17	E	Kararsız				

Tablo 2 incelendiğinde, 5 öğretmenin 2005, 6 öğretmenin 2018 öğretim programına göre hazırlanmış ders kitabını tercih ettiği, 3 öğretmenin kararsız kaldığı ve 1 öğretmenin ise her iki kitabı da yetersiz bulduğu sonucuna varıldığı görülmektedir. Kararsız kalan öğretmenlerden bazılarının 2005 programına göre hazırlanmış ders kitabına yönelik olumlu algılara sahip oldukları ve bu ders kitabı ile ilgili deneyimleri sonucu bu kitaba daha yakın oldukları; aynı bakış açısıyla bazı öğretmenlerin ise 2018 programına göre hazırlanmış ders kitabına daha yakın oldukları anlaşılmıştır. Tablo 2'de belirtilen öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen nitelendirmelere göre tercihleri belirlenirken şöyle bir yol izlenmiştir: Öğretmenlerin algı ve deneyimleri ile ilgili yanıtları genel olarak incelenmiş olup ağırlıklı olarak tercih yönleri belirlenmeye çalışılmıştır. Örneğin, 2005 ders kitabını tercih eden bir kişinin yanıtları bütüncül olarak ele alınarak ağırlıklı olarak 2005'i tercih ettiği belirlenmiştir. Bu doğrultuda, anlaşılacağı üzere, bazı katılımcılar belirli bir ders kitabını tercih etmesine rağmen bazı noktalarda aynı ders kitabına yönelik düşük düzeyli bazı eleştiriler ortaya koymuşlardır. Nitekim bu yöndeki (olumlu ve olumsuz görüşler) alıntılar da ilgili kısımlarda paylaşılmıştır.

Katılımcıların anket formu ve devamında yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerde yer alan sorulara sırayla verdikleri yanıtlar doğrultusunda temalar oluşturulmuş ve bu temalar aşağıda sunulmuştur.

Araştırma Problemi 2: Sınıf öğretmenleri 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi ders kitaplarını yazılı bilginin sunumu, görsellerin işlevselliği ve öğrencide geliştireceği nitelikler bakımından nasıl algılamaktadırlar ve bu algıları doğrultusunda ne tür deneyimler yaşamaktadırlar?

Bu araştırma problemine, anket formunda ve yarı yapılandırılmış görüşmede yer alan 'yazılı bilginin sunumu', 'görsel bilginin sunumu' ve 'etkinliklerin niteliği' ile ilgili sorulardan elde edilen bulgularla cevap aranmaya çalışılmıştır.

Görüşme Sorusu 1: Öğretmenlerin 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki yazılı bilginin sunumuna ilişkin algıları ve deneyimleri nasıldır?

Anket formundan ve yarı yapılandırılmış görüşmeden elde edilen veriler detaylı bir şekilde incelendiğinde, katılımcıların genel olarak ders kitaplarına yönelik algı ve deneyimlerini, bir ders kitabına yönelik olumlu görüşlere diğer ders kitabına yönelik ise olumsuz görüşlere yer vererek aktardıkları fark edilmiştir (2005'e olumlu, 2018'e olumsuz gibi). Bu açıdan hem daha bütüncül bir bakış açısı sunması hem de okumayı kolaylaştırması adına öğretmenlerin tercih ettikleri ile tercih etmedikleri ders kitaplarına yönelik görüşleri tablolarda yan yana verilmiştir. Tablo 3'te yazılı bilginin sunumuna ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 3. Yazılı bilginin sunumuna ilişkin bulgular (n=15)

+ Yazılı Bilginin Sunumuna İlişkin İfadeler		f	- Yazılı Bilginin Sunumuna İlişkin İfadeler		f
2005+	Öğrenciyi düşünmeye sevk etme	6	2018-	Yazılı bilgi çok fazla	9
	Öğrencilerin bilgiyi keşfetmesini sağlama	3		Hazır bilgi yorumlama becerisini kısıtlar	4
	Kısa ve net mesajlar verme	3		Yazılı bilginin fazla olması sıkıcı	2
	Yapılandırmacı yaklaşıma uygun	1		Yazılı bilgi, çocuk keşfettikten sonra verilmeli	1
Toplam		13	Toplam		16
2018+	Yazılı bilgiler kaliteli/nitelikli	3	2005-	Yazılı bilgi yetersiz	6
	Yazılı bilgiler gerçek hayattan alınmış	2		Yazılı bilgi net olarak verilmemiş	3
	Yazılı bilgi somut, öğrenciye dönük	2		Kavramlar daha soyut verilmiş	1
	Yazılı bilginin fazla olması öğretmeni rahatlatır	1			
Toplam		8	Toplam		10

Tablo 3 incelendiğinde, yazılı bilgilerin sunumunu 2005 öğretim programına göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitabında 13 öğretmen yeterli bulmuş ve aynı zamanda yapılandırmacı yaklaşıma uygun, öğrenciyi düşünmeye sevk edici, bilgiyi direkt vermeyip keşfettirici vb. şeklinde olumlu yönde yorumlamıştır. 10 öğretmen ise yazılı bilgilerin sunumunun yetersiz olduğunu, bilgilerin net olmadığını ve kavramların soyut kaldığını belirtmiştir. 2018 öğretim programına göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitabını ise yazılı bilginin sunumu açısından 9 öğretmen yeterli, kaliteli, nitelikli, somut, öğretmenin elini rahatlatıcı bulmuş ancak 16 öğretmen ise bu kitapta yazılı bilgilerin çok fazla olduğunu, öğrencilerin yorum becerisini kısıtladığını, sıkıcı olduğunu ve öğrencinin keşfetmesine ket vurucu olduğunu belirtmiştir. Yazılı bilginin sunumuna ilişkin olarak katılımcılardan 2005'e olumlu yorum yapanların 2018'e olumsuz yorum yaptığı; 2018'e olumlu yorum yapanların 2005'e olumsuz yorum yaptığı görülmüştür. Bu noktada birbirini tamamlayan bu bulgular resmin daha net görülmesi adına bir arada verilmiştir. Yazılı bilginin sunumuna ilişkin olarak her iki öğretim programına göre hazırlanmış ders kitabı ile ilgili öğretmen görüşleri doğrudan alıntılar şeklinde aşağıda verilmiştir.

Yazılı bilginin sunumu açısından 2005 öğretim programına göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitabına yönelik olumlu, 2018 ders kitabına yönelik olumsuz öğretmen algı ve deneyimlerini ifade eden doğrudan alıntılar şunlardır:

Ö5: 2005 programına göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitabında görsel öğeler daha ağırlıkta olup öğrencinin görsellerden yola çıkarak yorumlaması ve sonuç çıkarmasına imkân veriyor. Bilgiyi direkt olarak vermektense öğrencinin kendi fikirlerinden görsel yorumlama yaparak konu ile ilgili çıkarımda bulunması daha olumludur. 2018 kitabında bilginin doğrudan verilmesi, öğrencide dikkat uyandırmakta ve yorumlama becerisini geliştirmesine imkân vermemektedir.

Ö13: 2005'te bilgi, soru-cevap yoluyla elde edilmeye çalışılmış. Doğru davranış, doğru bilgi ve doğru değeri öğrencinin bulması isteniyor. 2018 kitabında çok fazla görsel var. Yazı puntoları küçük. Bütün bilgiler yazı ve görsel yoluyla verilmiş. Öğrenciye hazır sunulduğu için, bilgiyi, davranışı sentezleme yapamamaktadır.

Ö12: 2005 Hayat Bilgisi ders kitabında puntoların daha büyük, yazılı ifadelerin daha az olması ve araştırmaya daha çok sevk etmesi açılarından yapılandırmacı yaklaşıma daha uygun olduğu söylenebilir. 2018 ders kitabında ise daha fazla yazıya yer verilmiştir.

Ö2: 2005 ders kitabında resimler büyük ve ilgi çekici, düşünmeye sevk edici. Yazılar daha az ve daha çok sorular ile çocuklar düşünmeye sevk edilmiş. 2018 programına göre ders kitabında yazılar çok daha fazla. Aslında yazıların fazla olması bilginin verilmesi açısından öğretmeni rahatlatılabilir.

Ö14: 2018'de bilgilerle öğrenciye düşünme, keşfetme fırsatı verilmeden yönlendirmeler direkt yapılmış ve yazılı bilgi daha fazla yer almakta.

Ö8: 2018 kitapları yazılı bilgiye daha fazla ağırlık vermiş. Resimlerin yanında hazır bilgi formatında.

Yukarıdaki öğretmen görüşleri göz önünde bulundurulduğunda, 2005 ders kitaplarının bilgiyi doğrudan sunmadığı, dolayısıyla sınıf içi öğrenme süreçlerinde öğrencileri düşünmeye, soru sormaya, araştırma ve incelemeye sevk ettiği, öğrencinin kişisel görüşlerini sunmasına fırsat verdiği, öğrencinin kendi doğrularını bulmasını sağlayıcı deneyimler yaşamaya yönelttiği ifade edilebilir. Bu durum 2005 ders kitabını tercih eden öğretmenlerin öğrenme-öğretme anlayışının bir yansıması olarak ortaya konmuştur. Bu doğrultuda, bilginin öznel yapılandırılmasını ön planda tutan yapılandırmacı yaklaşımın temel varsayımlarıyla uyumlu görüşlerin dile getirildiği söylenebilir. 2018 ders kitaplarına karşı olumsuz öğretmen görüşleri incelendiğinde, yazılı bilginin hazır bir şekilde yoğun bir içerik oluşturularak sunulduğunu, dolayısıyla bu kitabın içerikte öğrenciyi doğrudan yönlendirdiğini, öğrenciyi yorum yapma, çıkarımda bulunma ve düşünmeye fırsatı sunmadığını ve bu durumların öğrencinin merakını ve dikkatini çekmede yetersiz kaldığını ifade ettikleri belirlenmiştir. 2005 ders kitaplarına dair olumlu görüşlerini dile getiren öğretmenlerle 2018 ders kitaplarına dair olumsuz eleştirilerini sunan öğretmenlerin paralel görüşlere sahip olduğu yorumu yapılabilir.

Yazılı bilginin sunumu açısından 2018 öğretim programına göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitabına yönelik olumlu, 2005 ders kitabına yönelik olumsuz öğretmen algı ve deneyimleri ile ilgili doğrudan alıntılar şunlardır:

Ö11: 2005 yılı ders kitaplarında **yazılı metin yetersizdir**. Bu kitaplarda daha fazla açıklama yapılması gerekirdi. 2018 yılında yazılı metin ise detayları ile açıklanmıştır. Böylece sınıf içindeki öğretim sürecinde konuyla ilgili tüm boyutlara yönelik deneyimler kazandırma fırsatı bulabiliyorum.

Ö4: 2005 yılındakinde yazılı **bilgi azdır, yetersizdir**. 2018 yılındaki **yazılı bilgi yeterlidir**. Örnek olaylı anlatımı bence çocuklar üzerinde olumlu etki yaratır. O yüzden 2018 yılını 2005 yılıyla kıyaslarsak yazılı bilgi daha fazladır ve bu durum daha iyi öğretim deneyimleri yaşamamı sağlamaktadır.

Ö9: İçerik açısından 2018 kitabı daha iyi ve **öğrencinin daha iyi öğrenmesini** temel almış.

Ö3: Bir öğretmen olarak 2018 kitabı ile **işimin daha kolay olabileceğini** düşünüyorum, çünkü kitaptaki bilgileri **çocuklara sunmam daha kolay**.

Yukarıdaki öğretmen görüşleri dikkate alındığında, 2018 ders kitaplarında yazılı bilginin yeterince olduğu ve bu durumun öğretmeni rahatlatmasının yanı sıra öğrenci üzerinde olumlu etki yaratıp daha iyi öğrenmesine hizmet edeceği öne sürülmüştür. 2018 ders kitabını tercih eden öğretmenler, yazılı bilginin sunumu açısından 2005 kitabında yazılı bilginin yetersiz olduğu, bu durumun hem öğrenciyi hem öğretmeni zorlayacağı, dolayısıyla 2005 ders kitabına daha fazla bilgi eklenmesi düşüncesini savunarak 2005 kitabına karşı olumsuz bir yaklaşım sergilemişlerdir. Öğretmenlerin algı ve deneyimlerine yönelik ifadeleri incelendiğinde, 2018 ders kitabının hazır bilginin sunulduğu, öğretmen ve öğrenciyi keşiflerden uzak tutan, hem fiziksel hem de zihinsel olarak belirli sınırlarda ve kalıplarda bulunmayı savunan davranışçı yaklaşımın ilkeleri doğrultusunda öğretme-öğrenme yaşantılarına ortam sağladığı söylenebilir.

Görüşme Sorusu 2: Öğretmenlerin 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki görsel bilginin sunumuna ilişkin algıları ve deneyimleri nasıldır?

2005 ve 2018 ders kitaplarını görsellere ve işlevine göre karşılaştırarak değerlendirmede bulunan öğretmenlerin görüşlerine ilişkin bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Görsellere ve işlevine ilişkin bulgular (n=15)

+ Görsellere ve İşlevine İlişkin İfadeler		f	- Görsellere ve İşlevine İlişkin İfadeler		f
2005+	Görseller büyük ve anlaşılır	7	2018-	Görseller küçük ve fazla detaycı	8
	Görseller ilgi çekici	6		Görseller nicelik olarak çok ama niteliksiz	3
	Görseller işlevsel/kaliteli/nitelikli	10		Görseller az ve sıkıcı	2
	Görseller düşündürücü	3			
	Görseller çocuğa göre	3			
	Görseller iyi ve kötü örnekleri barındırmakta	2			
	Görseller çocuklarda örnek davranışı geliştirir	1			
Toplam	33	Toplam	13		
2018+	Görseller yazılı bilgiyi destekler nitelikte	3	2005-	Görseller orantısız büyüklükte	2
	Görseller işlevsel	3		Görsellerin işlevi yetersiz	1
	Günlük hayata yakın görseller	1		Görsel çeşidi az	1
	Görseller ve yazılı bilginin dağılımı dengeli	1			
	Toplam	8		Toplam	4

Tablo 4 incelendiğinde, 2005 öğretim programına göre hazırlanmış ders kitabının görsellerini ve işlevini olumlu yönde değerlendiren 33 ifade tespit edilmiştir, bunun yanında 2005 yılı kitabını olumsuz yönde değerlendiren 4 öğretmen ifadesi tespit edilmiştir. Görseller ve işlevi açısından 2018 yılı öğretim programına göre hazırlanmış ders kitabı ile ilgili 8 olumlu, 13 olumsuz ifade tespit edilmiştir.

Görseller ve işlevi açısından değerlendirildiğinde, 2005 öğretim programına göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitabını olumlu, 2018 ders kitabını olumsuz yönde eleştiren katılımcı algı ve deneyimleri ile ilgili doğrudan alıntılar şunlardır:

Ö12: 2005 ders kitabı kapsamında hazırlanan kitaplardaki görseller boyut olarak daha büyük yer kaplamakta ve ayrıntıların belirginliği sayesinde vermek istediği mesajı daha net bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu yönü anlaşılabilirliği ve açıklığı desteklemektedir.

Ö7: 2005 ve 2018 kitaplarını karşılaştırdığımda bana göre 2005 yılı görsellerinin çok daha iyi olduğunu söylemek pek de zor olmasa gerek. Öğrenciler büyük görselli konularda daha istekli olup kazanılmasını istediğimiz davranışların tamamına yakınına bize zaten bu tür görselleri olan konularda söylüyorlar. 2018 kitapları resim küçük ve yazı çok olunca daha sıkıcı olup hazır bilgiyi yanda sunuyor. 2018 programında görseller daha küçük verilmiş. 2018 programında görseller biraz büyütülüp yazılar biraz daha azalabilir.

Ö4: 2018 daha sıkıcı, çocuklar görselle daha iyi algılar. Hayalleriyle mesajı kendinde özdeşleştirip hayata daha kolay geçirmektedir.

Yukarıda öğretmenlerin 2005 ders kitabı görsellerinin büyük yer kapladığını, ayrıntılı görsel betimlemelere yer verildiğini, bu durumun anlaşılabilirliği desteklemesinin yanı sıra öğrencinin daha çok ilgisini çektiğini ifade ettikleri görülmektedir. Bu yorumların yapılandırmacı yaklaşımın öğrencilerin kişisel yorum ve çıkarımda bulunmalarını destekleme ilkesiyle uyduğu ifade edilebilir. 2018 ders kitaplarındaki görsellerin ise küçük olduğu, sıkıcı olduğu, öğrencinin ilgi ve dikkatini çekmeyi başaramadığı, hayal kurmalarını sağlayamadığı yönünde olduğu söylenebilir. Bu görüşler ışığında, bu görsellerin öğrenciyi düşünmeye ve keşfetmeye sürüklemeyen dekoratif nitelikte görseller oldukları ileri sürülebilir.

Görseller ve işlevi açısından değerlendirildiğinde, 2018 öğretim programına göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitabını olumlu, 2005 ders kitabını olumsuz değerlendiren öğretmen algı ve deneyimleri ile ilgili doğrudan alıntılar şunlardır:

Ö3: 2018'de **görsellerin işlevi daha etkilidir**. Öğrencilerin günlük yaptıkları konuşturulmuş (konuşma balonlarında). Çocukların yaptıklarıyla aynı gibiydi.

Ö9: Görsel olarak 2018 daha iyi. **Görsellerin yanındaki açıklayıcı ifadeler** öğrenciler için daha iyi anlamasına yönelik deneyimler sunmakta.

Ö1: 2005'te öğrencilerin dikkatini çekmek için görseller büyük verilmiş. Ama ders işlerken **görsellerin bu kadar büyük olmasına gerek yok**.

Ö3: 2005 kitabı **görselleri sıradan çizimlerdi**. Çok fazla işlevi yoktu.

2018 ders kitabının görsellerini daha nitelikli bulan öğretmenlerin görüşleri dikkate alındığında, 2018 ders kitaplarının görsel açısından daha etkili olduğu, günlük yaşama yakın görsellere yer verildiği ve öğrencinin bu görsellerde kendisini bulabildiği söylenebilir. Ayrıca görsellerin yanındaki açıklayıcı ifadelerin faydalı olacağı yönünde görüş bildirilmiştir. Aynı zamanda öğretmenler 2005 ders kitabındaki görsellerin büyüklüğünü gereksiz bulmuş, bunların dikkat dağıttığını ve işlevsiz olduğunu belirtmişlerdir.

Görüşme Sorusu 3: Öğretmenlerin 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki etkinliklerin niteliğine ilişkin algı ve deneyimleri nasıldır?

Etkinlikler ve niteliği teması incelendiğinde, 2005 ve 2018 ders kitaplarına yönelik değerlendirmeler hem yıllara göre ayrılmış hem de 2005 ve 2018'in beraber değerlendirildikleri durumlar için de ayrı bir kategori oluşturulmuştur. Bunlar da kendi içerisinde olumlu olanlar ve olumsuz olanlar olarak ayrılmışlardır. Etkinlikler ve niteliğine ilişkin bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Etkinlikler ve niteliğine ilişkin bulgular (n=15)

+	Etkinlikler ve Niteliğine İlişkin İfadeler	f	-	Etkinlikler ve Niteliğine İlişkin İfadeler	f	
2005+	İşlevsel	1	2005-	Yetersiz	4	
				Bilginin tekrarı niteliğinde	2	
				Düşünmeye sevk etmeyen	1	
				Çocukları zorlayıcı	1	
	Toplam	1		Toplam	8	
2018+	İşlevsel	2	2018-	Yetersiz	1	
	Detaylı ve geliştirici	3				
	İlgi çekici	1				
	Toplam	6		Toplam	1	
2005 ve 2018+	İşlevsel	4	2005 ve 2018-	Yetersiz	5	
	Geliştirici	4				
	Toplam	8		Toplam	5	

Tablo 5 incelendiğinde, katılımcıların etkinlikler ve niteliği temasına yönelik alguları 2005 ders kitabı için 1 olumlu, 8 olumsuz değerlendirme şeklinde iken; 2018 ders kitabı için ise 6 olumlu, 1 olumsuz değerlendirme şeklindedir. Ayrıca her iki ders kitabının etkinliğini beğenen ve beğenmeyen öğretmenler mevcut bulunmaktadır. Bu konuda öğretmenlerin doğrudan alıntılarına örnek olarak aşağıdaki ifadeler gösterilebilir. Bu ifadeler öğretmenin düşüncesini ortaya koyduğu ders kitabının bağlı olduğu program yılı ile bu kitap hakkındaki düşünce şekli başlangıçta verilerek sunulmuştur. Örneğin, bir öğretmen 2018 ders kitabı ile ilgili olumlu düşünceler sunmuşsa “2018 olumlu” olarak adlandırılmış ve bu ifadeyi dile getiren öğretmenin kodu verilmiştir. Alıntılar şu şekildedir:

2005 olumlu: Ö14: “2005 yazılı etkinliklerin kullanımı daha kapsamlı, yazılı anlatıma geniş yer vermekte ve desteklemektedir. Görsel anlatıma yer verilmemiştir.”

2005 olumsuz: Ö7: “2005 yılı etkinlikleri daha kısa ve öz olup kural niteliğinde, sorulara cevap verir doldurursunuz.”

2018 olumlu: Ö6: “2018 kitabı öğrenciye biraz daha problem çözücü tarzda ve düşündürmeye sevk edici boyutta.” **Ö4:** “2018’de daha detaylı ve çocukları geliştirici cevaplar verecekleri nitelikte olduğunu düşünüyorum.”

2018 olumsuz: Ö9: “Etkinlik olarak 2018 daha iyi bir etkinlik programına sahip fakat dersleri doldurabilecek nitelikte değil.”

Her ikisi de olumlu: Ö5: “Her iki ders kitabındaki etkinlikler konuya uygun, öğrencinin yorum yeteneğini geliştirmeye yönelik hazırlanmış.” **Ö12:** “Etkinlikler konulara göre farklı boyutlarda hazırlanmıştır. Her iki ders kitabındaki etkinlikler çoğu zaman kaliteli ve dönüt almaya elverişli olurken nadiren de olsa bazı etkinliklerde bu kaliteyi ve ölçütü göremiyoruz. Ancak genel bir çerçeveden değerlendirecek olursak her iki programdaki etkinliklerde çoğu zaman öğrenciyi düşündürmeye, araştırmaya ve merakını canlı tutmaya yönelik olduğu dikkati çekmektedir. Her iki kitaptaki etkinliklerde de buluş yolu stratejisiyle çocuğu düşünmeye sevk eden bir anlayış vardır.” **Ö2:** “Bence etkinlikler açısından her iki kitap da kaliteli. Sorular güzel düşünülmüş. Etkinlikler açısından pek bir fark göremedim.”

Her ikisi de olumsuz: Ö9: “Etkinlikler her iki yılda da yetersizdir. Bence çocuğun konuyu anlamlandırması için etkinlik sayısı artırılmalıdır. Hatta konudan fazla olmalıdır. Çocuğu konuyu anlamaya yönlendirmelidir.” **Ö8:** “Etkinlikler her ikisinde de yeterli değildir. Metin ve kazanım etkinliklerle zenginleştirilmelidir. Şu anda çabuk algılayan ve çabuk sıkılan çocuklara bilgi etkinliklerle daha iyi kazandırılabilir.” **Ö10:** “2005 ve 2018’deki konu kazanım etkinliklerinin yeterli olduğunu düşünmüyorum. Etkinlikler artırılarak konu kazanımı pekiştirilmeli.”

Araştırmaya katılan öğretmenlerin ders kitaplarında bulunan etkinlikler ve niteliğine ilişkin olarak vermiş olduğu cevaplar genel olarak incelendiğinde, etkinliklerin işlevselliğine, detaylı, düşündürücü ve öğrencileri geliştirici yönlerine odaklandığı görülmektedir. Bu bağlamda, 2018 ders kitabının etkinliklerinin bu nitelikleri daha çok barındırdığı ve dolayısıyla daha çok tercih edildiği ifade edilebilir. 2005 ders kitabı etkinliklerinin kısa olduğu, fazla detaya inilmediği ve doğrudan öğrenciye sorular sorarak onu yönlendirdiği ifade edilmiş olup işlevsel, düşündürücü ve geliştirici olma açısından yetersiz bulunmuştur. 2018 ders kitabı etkinliklerinin ise daha detaylı, öğrenciyi geliştirici, öğrenciyi düşünmeye ve problem çözmeye sevk edici nitelikte olduğu ifade edilmiştir. Öğretmenlerin 2018 ders kitabının etkinliklerine yönelik değerlendirmelerinin yapılandırıcı yaklaşımın ilkeleriyle paralellik gösterdiği ifade edilebilir. Bu bağlamda, 2018 programına göre hazırlanmış ders kitaplarının etkinlik bölümünün yapılandırıcı yaklaşıma uygun olduğu belirtilebilir.

Araştırma Problemi 3: Öğretme-öğrenme sürecinde, 2005 ve 2018 hayat bilgisi ders kitapları sınıf öğretmenlerinin sınıf içi deneyimlerini nasıl etkilemektedir?

Görüşme Sorusu 4: 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi ders kitapları, derse hazırlanma ve uygulama süreçlerinde ne gibi deneyimler yaşamanızı sağlamaktadır?

Bu soruya yer verilmesinin sebebi, öğretmenlere sunulan materyallerin (ders kitapları) öğretmenlerin öğretme-öğrenme sürecindeki deneyimleri üzerinde yönlendirici bir etkisinin olup olmadığını incelemektir. Öğretmenlerin ders işleme tarzları teması incelendiğinde, 2005 ve 2018 öğretim programına göre hazırlanmış ders kitaplarına ilişkin değerlendirmeler yıllara göre ayrılmıştır. Öğretmenlerin ders işleme tarzlarına ilişkin bulgular Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Öğretme-öğrenme sürecine ilişkin bulgular (n=15)

2005	f	2018	f
Görsel okuma yaptırma	9	Tekrarlı okumalar yaptırma	8
Görsellerle ilgili sorular sorma	8	Kitaptaki etkinliği yaptırma	7
Kitaptaki etkinliği yaptırma	8	Dikkat çekme etkinlikleri yapma	7
Konu ile ilgili drama/örnek olay yaptırma	7	Görsel okuma yaptırma	6
Bilgiyi keşfetmeye yönelik çalışmalar yaptırma	3	Metinle ilgili sorular sorma	6
Dikkat çekme etkinlikleri yaptırma	3	Özet yazdırma	5
Kişisel görüşlerini sunmalarını sağlama	2	Öğrenciyi düşünmeye sevk etme	3
Dönüt ve düzeltme verme	1	Örnekler vermelerini isteme	2
Görselleri destekleyici yazılı bilgi sunma	1	Konu ile ilgili drama yaptırma	2
Özet yazdırma	1	Kitaptaki bilgileri öğrencilere aktarma	1
Empatik bakış açısı kazandırma	1	Dönüt ve düzeltme verme	1
Konuyu örneklerle zenginleştirmelerini isteme	1	Yazılı bilgiyi sunma çalışmaları yaptırma	1
Konunun yaşamla ilişkisini sunma	1	Konu ile ilgili video izletme	1
Öğrenci merkezli tasarım	1	Öğrenci merkezli olmayan tasarım	1
Toplam	47	Toplam	51

Elde edilen bulgular doğrultusunda, öğretmene sunulan ders kitabının öğretmenin ders planlamasını, dersteki etkinliklerini, seçeceği yöntem-tekniği, öğretmen ve öğrencinin hangi rollerde bulunacağını belirlemede yönlendirici bir etkiye sahip olduğu yorumu yapılabilir. Nitekim aynı öğretmenler 2005 ders kitapları doğrultusunda öğrenci merkezli etkinlikleri ön plana çıkardıklarını ifade ederken; 2018 ders kitapları ile öğretmen merkezli etkinliklere yer verdiklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgular ışığında ise yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan ders kitaplarının öğrenci merkezli etkinlik ve süreçleri desteklediği ifade edilebilir. Hangi yaklaşımın benimsendiği tam olarak ifade edilmeyen 2018 öğretim programına dayalı olarak geliştirilen ders kitabında ise tekrarlı okumalar, yazmalar, özet çıkarma gibi daha çok var olan içeriğin yinelenerek öğrenilmesini destekleyen davranışçı yaklaşımın izlerinin görüldüğü ifade edilebilir. Anketten elde edilen bulgular incelendiğinde, öğretmenlerin ders planlarında ders kitaplarının etkisi olduğunu düşündürecek yanıtlara rastlanmıştır. Bu doğrultuda, öğretmenlerin görüşlerini daha iyi anlayabilmek adına, yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular şu şekildedir.

Ö15: *Ders kitapları eğitim-öğretim sürecinin öğretim programıyla birebir bağlantılı materyalidir diyebiliriz. Bu nedenle öğretmenin dersi planlamasını, seçeceği öğretim yöntem ve tekniklerini mutlaka etkilemektedir Fakat burada öğretmenin veya öğretmen grubunun demografik yapısı da önemlidir. Tecrübeli bir öğretmenin tecrübeleri öğretmenin düşüncesine göre kitaptan daha ağır basabilir. Daha önce kullanılan ve verim alınan bir etkinlik, materyal vb. kitapta yer alan bir etkinlik yerine tercih edilebilir. Fakat genel olarak bakıldığında kılavuz niteliğinde kullanıldığı için öğretmenin ders işleyişini büyük oranda etkilediğini düşünüyorum.*

Ö13: *Ders kitaplarının dersi işleyişimizdeki etkisi yadsınmaz. Ders kitaplarında konu olarak verilmeli, görsellerle desteklenen örnekler olmalı ve soru yöntemleri (açık uçlu, test, boşluk doldurma...) bulunmalıdır. Böyle bir ders kitabı dersin işleyişini kolaylaştırır ve daha zevkli hale getirir. Dersin işleyişi ile ilgili uygulayacağım yöntemler kitabın içeriği ile ilgili de gelişebilir ve çeşitlendirilebilir.*

Ö8: *Ders kitapları ders planlamamızda etkili olmaktadır. Görseller dikkat çekici olduğu için çocuklar da ön öğrenme yapıyor. Davranışlarının ve bilgisinin doğru mu yanlış mı olduğunu seçiyor. Yeterli tanım ve görsel ifade yoksa öğretmen ona yeni yöntemlerle bunları vermektedir. Eğer ders kitapları yeterli olursa yardımcı kaynak ihtiyacı duyulmaz, elinizde yeterli kaynak ve bilgi olursa onları belli yöntemlerle öğrenciye aktarırsınız. Burada önemli olan şeylerden biri de pekiştiriciler konunun özümsemesi için şarttır.*

Yukarıda yer alan öğretmen görüşleri incelendiğinde, ders kitaplarının öğretmenlerin dersi planlamasında, öğrenme-öğretme sürecindeki işleyişini ve ölçme-değerlendirme etkinliklerini düzenlemede etkili bir faktör olduğu sonucuna ulaşılabılır. Bu noktada, bir eğitim felsefesine yönelik hazırlanan ders kitaplarının öğretmenin derse hazırlanma ve dersi işleme bağlamında onun deneyimlerini etkilediği ifade edilebilir. Şöyle ki: davranışçı ya da yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanmış ders kitaplarının öğretmenin davranışçı ya da yapılandırmacı tarzda bir ders tasarlamasına ve bu yönde sınıf içi deneyimler yaşamasına yol açtığı ifade edilebilir.

Tartışma

Ders kitaplarının öğretim faaliyetlerinin vazgeçilmez bir parçası ve yaygın olarak kullanılan materyallerden biri olduğu ifade edilebilir. Bu bakımdan, ders kitaplarının öğrencilere farklı öğrenme fırsatları sunduğu (Chambliss ve Calfee, 1998; Robinson vd., 2014), öğretmenlere öğretimi düzenlemede rehberlik ettiği (Mahmood, 2011), eğitimin vazgeçilemeyen bir unsuru olduğu (Dreyfus, 1992) ve en sık kullanılan öğrenme materyali olduğu (Swanepoel, 2010) belirtilmektedir. Öte yandan, ders kitaplarının, öğretim programlarında benimsenen ve temele alınan eğitim felsefesinin vücut bulmuş halleri olduğu (Pop-Păcurar ve Ciascai, 2010), öğretim programlarının misyonuna hizmet eden bir role sahip olduğu (Kashi vd., 2015) ve öğretim programlarının amaçlarının pratiğe dökülmüş halleri olduğu vurgulanmaktadır (Valverde vd., 2002). Ek olarak, ders kitaplarının eğitim politikasını yansıtan içerikler olarak öğretmen ve öğrencileri yönlendiren bir yapıda olduğu belirtilmektedir (Mesa, 2004). Bu araştırmada, araştırmacıların incelemeleri sonucunda, 1998 öğretim programına göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitabında davranışçı kuramın izleri görülmekte, 2005 öğretim programına göre hazırlanmış ders kitabında ise yapılandırmacı felsefenin izleri görülmektedir. 2018 öğretim programına göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitabının ise merkeze tek bir felsefe veya yaklaşım alınmadan karma, eklektik bir özellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Nitekim Turan (2018), çalışmasında, Sosyal Bilgiler öğretim programını incelemiş ve programda yaklaşım olarak doğrudan bir vurgu olmadığını ancak çıkarımsal olarak yapılandırmacı anlayışın olduğunu ifade etmiştir. Öğrenme yaklaşımının değişimi ile birlikte kitaplarda yazılı bilginin sunumu, görsellerin nicelik ve niteliği, etkinlikler ve hatta ölçme ve değerlendirme yöntemleri bile değişmektedir. 2018 öğretim programına göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitabının incelenmesi ve öğretmenlerden elde edilen bilgiler ışığında bu kitapta yazılı bilginin sunumu ve görseller ve işlevler açısından davranışçı yaklaşımın öne çıktığı; etkinlikler ve nitelikleri açısından yapılandırmacı yaklaşımın öne çıktığı söylenebilir. Bu bağlamda, akla gelen

soruların başında, kuşkusuz, Hayat Bilgisi ders kitabını kullanan öğretmenlerin bu değişen öğretim materyaline (kitaplar) ilişkin algılarının nasıl olduğu sorusu gelir (Kabapınar vd., 2018). Buradan yola çıkılarak araştırma kapsamında sınıf öğretmenlerine 2005 ve 2018 Hayat Bilgisi öğretim programına göre hazırlanmış ders kitaplarından örnekler sunularak onların kitapları yorumlaması istenmiş ve uyguladıkları ders içi öğrenme-öğretme etkinlikleri temel alınarak bu kitaplar hakkında çıkarımlar yapmak hedeflenmiştir.

Elde edilen bulgular incelendiğinde, 2005 öğretim programına göre hazırlanmış ders kitabı için öğretmenlerin deneyimleri sonucunda olumlu anlamda yaptıkları değerlendirmeler düşünmeye sevk etmek, bilgiyi keşfettirmek, yapılandırmacı anlayışa uygunluk, görsellerin büyük ve ilgi çekici olması, iyi ve kötü örnekleri bir arada sunmak, işlevsel etkinlikler, görsel okuma, drama-örnek olay yaptırmak, empatik bakış açısı kazandırabilmek, konunun yaşamla ilişkisini sunmak şeklindedir. İlgili literatürde, bu sonuçla ilişkili olarak, yapılandırmacı yaklaşım kapsamındaki ders kitaplarının öğrencilere detaylı bilgi vermek yerine onların bilgiyi keşfetme, kullanma ve yorumlamalarına fırsat verecek yazılı içerik, görsel ve etkinliklere yer vermesi gerektiği belirtilmiştir (Mohammadia ve Abdib, 2014; Pop-Păcurar ve Ciascai, 2010). Kabapınar ve Akbal (2010)'ın çalışmasında, öğretmenler, kitapta görsellerin zengin olması, öğrenci merkezli olması, öğrenciyi araştırmaya yönlmesi, sözel becerileri geliştirmeye yönelik olması, ezbere dayalı olmaması yönleri ile kitabı olumlu yönde eleştirmişlerdir. Benzer perspektifle, ilgili literatürde yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarındaki görsellerin öğrencilerin ilgisini çekecek, onları motive edecek ve derse katılmaya teşvik edecek şekilde düzenlenmesine vurgu yapılmaktadır (Gilbert, 2010; Özay ve Hasenekoğlu, 2007). Güven (2010)'ın araştırma sonuçları ise içeriğin günlük yaşamla ilişkili, kavramların öğrenci seviyesine uygun ve görsellerin yazılı metinlerle uyumlu olduğu yönündedir. Literatürdeki araştırmaların sonuçları bu araştırmanın sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, benzer noktalara vurgu yapılarak yapılandırmacı ders kitaplarının içerik, görsel ve etkinlik açısından öğrenciyi aktif kılacak, derse katılıma teşvik edecek, öğrencilerin anlamlandırma ve yorumlamalarına fırsat tanıyacak yapıda olması gerekliliğinden bahsedildiği görülmektedir.

2005 öğretim programına göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitabı ile ilgili öğretmenlerin olumsuz algıları yazılı bilgilerin yetersiz olması, yazılı bilgilerin net olarak verilmemiş olması, görsellerin orantısız büyüklükte olması, görsel çeşidinin az olması, etkinliklerin yetersiz olması şeklinde sıralanmaktadır. Araştırmanın bulgularıyla paralel olarak, ilgili literatürde farklı ders kitaplarını inceleyen çalışmalarda benzer vurgular olduğu görülmektedir. Güven (2010) çalışmasında öğretmenlerin görsel öğelerin ve ölçme ve değerlendirme etkinliklerinin yetersiz olduğunu belirttiklerini ifade ederek eleştirel bir sonuç elde etmiştir. Öte yandan, Kayak (2018)'in çalışmasında bir ders kitabından bir bölümü değerlendiren öğretmenler, kitapta birçok görselin var olduğunu ama görseller arası ilişkinin net olmadığını, nicelik olarak çok resim olduğunu ama resimlerin anlaşılmadığını, yapılandırmacılık anlayışının kitapta bol etkinlik ve resim olarak algılanmasından dolayı bir sürü gereksiz görsel bulunmasını eleştirmişlerdir. İzmirli, Kabakçı ve İzmirli (2009) ise çalışmalarında ele adlıkları ders kitaplarında yer verilen görsellerin öğretim amaçlarına uygun olmadığını belirtmiştir. Bu araştırma ve diğer çalışmaların sonuçları incelendiğinde, öğretmenlerin ders kitaplarına yönelik değerlendirmelerinin onların ders kitabının felsefesini nasıl algıladıklarına yönelik ipucu verdiği ifade edilebilir. Bu bağlamda, 2005 ders kitabına yönelik olumsuz değerlendirmelere yer veren öğretmenlerin yazılı bilginin eksikliği veya net şekilde verilmemesi, etkinliğin azlığı gibi eleştirilerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu açıdan, bu değerlendirmeler, kitaplarda açık ve net bilgi sunulmasının beklendiğini ve bu beklentinin de davranışçı yaklaşımın aktarıcı öğretmen rolü ile ilişkilendirilebileceğini ifade edilebilir.

2018 öğretim programına göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitabı ile ilgili deneyimlerine ilişkin olumlu görüşler şöyledir: yazılı bilginin nitelikli olması, bilginin gerçek hayattan alınmış olması, somut olması ve bilginin kitapta yer alması ile öğretmen ders anlatırken öğretmeni rahatlatılabilir olasılığı, kullanılan görsellerin yazılı bilgiyi destekler nitelikte olması, görseller ve etkinliklerin işlevsel olması. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) tarafından hazırlanan genel olarak ders kitaplarının

değerlendirilmesi raporunda öğretmenlerin “içerikteki bilgilerin zengin olması” ve “güncel olması ve gündelik hayattan örneklerin bulunması” bakımlarından ders kitaplarını güçlü buldukları sonucuna varılmıştır (TTKB, 2021, s. 55). Öte yandan, bu araştırmada, 2018 ders kitaplarının etkinlikler kısmının yapılandırıcılığa yakın özellikler beslediği yönünde deneyimler yaşandığının ifade edilmesine rağmen TTKB’nin raporunda öğretmenler genel olarak mevcut ders kitaplarını “etkinliklerin yeterli ve kaliteli olması” açısından en zayıf olarak puanlamışlardır (TTKB, 2021, s. 60). Ayrıca bu raporda ders kitabında yer alan soruların yeterli bulunmadığı ve üst düzey öğrenci düşüncelerini destekleyecek nitelikte olmadığı belirtilmiştir (TTKB, 2021, s. 82). Araştırma içerisinde 2005 kitabına yönelik deneyimlerini olumsuz yönde değerlendiren öğretmen görüşleri ile 2018 kitabına yönelik deneyimlerini olumlu yönde değerlendiren öğretmen görüşleri karşılaştırıldığında, 2005 kitabında yazılı bilgi yetersiz bulunurken, 2018 kitabında yazılı bilginin yeterliliği ön plana çıkarılmıştır; bu anlamda, akıllara “yazılı bilginin hazır olarak sunulması yapılandırıcı anlayış ile ne kadar örtüşüyor” 2018 programına göre hazırlanmış ders kitabı ne kadar yapılandırıcı” soruları gelmektedir.

2018 öğretim programına göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitabı ile ilgili deneyimlerine dayalı olumsuz öğretmen görüşleri şöyledir: yazılı bilginin çok fazla olması, bilginin fazla olmasının sıkıcı olabileceği, hazır bilginin öğrencinin yorumlama becerisini azaltabileceği, önce keşfettirme sonra yazılı bilginin olması gerektiği, görsellerin küçük ve fazla detaycı olduğu, görsellerin nicelik olarak çok ama nitelik olarak yetersiz olduğu, etkinliklerin bilginin tekrarı niteliğinde olduğu, düşünmeye sevk etmediği. Benzer bir sonuca varan TTKB (2020) tarafından hazırlanan Öğretim Programları Değerlendirme Raporuna göre, çalışmaya katılan öğretmenlerin genel olarak 2018 öğretim programlarındaki içeriğin belirtilen sürede yetişmeyecek kadar yoğun olduğunu belirttikleri ifade edilmiştir (s. 344-345). Bu araştırmada elde edilen yazılı bilginin çok fazla olduğu, bilginin fazla olmasının sıkıcı olabileceği, etkinliklerin bilginin tekrarı niteliğinde olduğu yönündeki bulgular ışığında, mevcut ders kitaplarının TTKB’nin “içerik ekonomik olmalıdır” kriteri (TTKB, 2019, s. 7) ile çeliştiği sonucuna varılabilir. Turan (2018) çalışmasında, 2005 Sosyal Bilgiler öğretim programındaki kazanımların öğrenci ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olduğu, öğrenci seviyesine uygun olmadığı ve programın aşırı yoğun olduğu eleştirileri üzerinde durmuştur. 2018 öğretim programına yapılan eleştiriler incelendiğinde, olumlu anlamda yapılan eleştirilerin daha çok öğretmen merkezli bir bakış açısı ile yapıldığı, olumsuz anlamda yapılan eleştirilerin ise odağa öğrenciyi alarak yapılan, öğrenci merkezli eleştiriler olduğu tespit edilmiştir. 2018 programına yönelik benzer eleştiriler Turan (2018)’ın çalışmasında da mevcuttur. Turan (2018), öğretim programının aksayan yönlerinin olduğunu ve buna ek olarak ders kitaplarının da yeterli içeriğe sahip olmadığını vurgulamıştır.

Bu araştırmada öğretmenler tarafından bazı yönlerden 2005’in, bazı yönlerden ise 2018’in görsellerine eleştiri getirilmiştir. Bu noktada görsellerin sadece dekoratif nitelikte değil, dersin kazanımı ve içeriğiyle uyum içerisinde olması gerektiği ve öğrenci öğrenmesine katkı sağlayacak deneyimlere yol açması gerektiği söylenebilir. Nitekim, bu çıkarımı destekler nitelikte, Yavuz (2007), ders kitaplarındaki görsellerin içeriğin anlaşılmasına, dikkat çekmeye, ilgi uyandırmaya ve öğrencinin aktif deneyimler yaşamasına fayda sağladığını belirtmiştir. TTKB ders kitabının puanlanmasında kullanılan dört kriterden birini “görsel tasarımın ve içerik tasarımının öğrenmeyi destekleyecek nitelikte olması” ve “öğrencilerin gelişim özelliklerine uygunluğu” maddesi olarak belirlemiştir (TTKB, 2021, s. 15). Bu açıdan ele alındığında, 2005 ve 2018 görsellerinin bu kriterler yönünde geliştirilmesinin daha yararlı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmada, son olarak, öğretmenlerin 2005 ve 2018 programına göre hazırlanmış ders kitaplarından seçilen eş kazanıma sahip konulara göre derse hazırlanmaya ve sınıf içi uygulamalara dönük deneyimlerini anlamak ve bu deneyimler üzerinde ders kitaplarının olası bir etkisinin olup olmadığını açıklamak amaçlanmıştır. 2005 kitabını kullanan öğretmenlerin görsel okuma yapma, görsellerle ilgili sorular sorma, kitaptaki etkinliği uygulama, drama-örnek olay canlandırma, bilgiyi keşfettirmeye yönelik etkinlikler yapma, öğrencilerin kişisel görüşlerini ifade etmelerine ortam hazırlama, dikkat çekme etkinlikleri yapma, özet yazdırma, konu ile ilgili empatik bakış açısı kazandırma, konuyu örneklerle zenginleştirmelerini öğrencilerden isteme, konuyla ilgili yaşamdan

örnekler sunma yöntem ve tekniklerini ders içinde kullandıkları tespit edilmiştir. Kullanılan yöntem ve teknikler incelendiğinde, çoğu yöntemin geleneksel, öğretmen merkezli eğitim anlayışından uzak, bilgiyi keşfettirmeye yönelik, öğrenci merkezli olduğu düşünülmektedir. 2018 kitabını kullanan öğretmenler ise tekrarlı okuma yaptırma (kitapta sesli okuma yapmaya müsait bilgi metinlerinin olmasından kaynaklanmaktadır), kitaptaki etkinliği yaptırma, görsel okuma yaptırma, dikkat çekme etkinlikleri, metinle ilgili sorular sorma, özet yazdırma, öğrenciden örnekler vermesini isteme, düşünmeye sevk etme, dönüt ve düzeltme verme, kitaptaki bilgileri öğrenciye aktarma, yazılı bilgiyi sunma çalışmaları yaptırma, drama yaptırma, konu ile ilgili video izletme yöntem ve tekniklerini kullandıklarını ifade etmiştir. Öğretmenlerden bazıları 2018 öğretim programına göre hazırladığı ders planını yaparken kendini daha öğretmen merkezli etkinlikler yapmaya yatkın hissettiğini belirtmiştir. Öte yandan, 2018'e göre hazırlanan sınıf içi etkinlikler incelendiğinde nicelik olarak öğretmen merkezli etkinliklerin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular ışığında, öğretmenlerin derse hazırlanma ve sınıf içi uygulamalara yönelik algılarının ellerindeki materyale, yani ders kitabına göre şekil aldığı ve deneyimlerinin de bu yönde geliştiği anlaşılmıştır. Nitekim, bulgular ışığında, aynı öğretmenin iki farklı programa göre hazırlanmış ders kitabı doğrultusunda farklı hazırlık ve sınıf içi deneyime sahip olduğu görülmüştür. Ceyhan ve Yiğit (2004), görsel, içerik ya da etkinlik açısından iyi seçilmişse, ders kitaplarının öğretmenin kullanımını kolaylaştırmakta olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu vurgu, bu çalışmada belirtilen ders kitaplarının öğretmenlerin öğretim sürecindeki tercihleri üzerinde etkili olduğu sonucunu destekler durumdadır. Diğer taraftan, ders kitaplarının öğretim süreci üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğunu vurgulamıştır (aktaran Özkan, 2010). Güneş (2007)'in ders kitaplarının öğretim programının yansıması olduğuna yönelik vurgusu bu çalışmada ifade edilen durumu destekler niteliktedir. Benzer şekilde, ilgili literatürdeki bazı çalışmalar, ders kitaplarının öğretimin nasıl yapılması gerektiğine yön veren (Dreyfus, 1992; Fan vd., 2013) baskın bir öğretim aracı olduğuna vurgu yapmaktadır (Chambliss ve Calfee, 1998; Kashi vd., 2015). Bazı araştırmaların ise ders kitaplarının sık kullanımına ve öğretim süreçlerindeki yönlendirici etkisine vurgu yaparak ders kitaplarının kalitesinin eğitimin niteliği üzerinde etkisi olduğunu belirttikleri görülmektedir (Robinson vd., 2014; Swanepoel, 2010). Özetle, araştırmanın sonuçlarıyla ilgili literatürdeki sonuçlar karşılaştırıldığında ders kitaplarının öğretmenin hazırlık ve uygulama sürecinde etkili bir kaynak olduğu, öğretim faaliyetlerini yönlendirmede etkili olduğu vurgusu ortak bir vurgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Araştırmaya katılan öğretmenlerin 2005 ve 2018 ders kitaplarına yönelik gerek ankete verdikleri cevaplar gerekse görüşmelerde verdikleri cevaplar baz alındığında, 2018 kitabını yazılı bilginin sunumunun doyurucu olması yönü ile olumlu değerlendiren öğretmenler olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu çıkarım 1998 öğretim programına göre hazırlanmış ders kitabında bulunan yazılı bilgi bolluğunu araştırmacılara hatırlatmaktadır. Bununla birlikte, araştırmaya katılan öğretmenler 2018 öğretim programına göre hazırlanmış Hayat Bilgisi ders kitabında bulunan görselleri yeterli, işlevsel ve çocuğa göre bulmuşlardır, bu da 2005 kitabında bulunan görseller ile ilişkilendirilmektedir. Bu öğretmenlerin 2018 ders kitabını, 1998 ders kitabı (yazılı bilginin bol olması) ile 2005 ders kitabının (görsellerin bol olması) bir karışımı olarak algıladıkları düşünülmektedir. Bu sebeptendir ki, akıllara şu soru gelmektedir: 2018 ders kitabı 1998 ve 2005 Hayat Bilgisi ders kitaplarının uzlaşması sonucu ortaya çıkan bir kitap mı yoksa geriye dönüşün yansıması mı? Bu soru kapsamında incelendiğinde, doküman incelemesi sonucunda, 2018 ders kitabında hem 1998 hem de 2005 ders kitabından izler olduğu araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir. Ayrıca, katılımcıların görüşlerinden ulaşılan sonuçlara göre, öğretmenlerin de 2018 ders kitabını 1998 ve 2015 ders kitaplarının bir karışımı şeklinde algıladıkları ortaya konmuştur. Diğer yandan, araştırmanın sonuçlarına göre, farklı eğitim felsefesi doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarının öğretmenin dersi işleyişi ve öğretme-öğrenme sürecine yönelik bakış açısı geliştirmesi üzerinde etkili olduğu ifade edilebilir.

Özetle, elde edilen sonuçlar ve ilgili araştırmalar dikkate alındığında, daha az aktarıcı veya daha fazla yapılandırmacı bakış açısına sahip öğretmenlerin daha çeşitli öğrenme desteği sağladığı ve daha zorlu görevler seçtiği ve bunun da öğrencilerin daha iyi öğrenme çıktılarını ortaya koymasını sağladığı görülmektedir (Staub ve Stern, 2002). Bu görüş doğrultusunda, bu araştırmada ele alınan 2018 ders kitabının öğretmenleri kısmen yapılandırmacı olsa da daha fazla aktarıcı/davranışçı yaklaşıma uygun süreçler tasarlamaya yönelttiğine yönelik sonuç, öğrencilerde üst düzey öğrenme çıktılarının ortaya çıkmasını engelleyeceği düşünülmektedir. Çünkü araştırma bulguları, ders kitaplarının öğretmenin öğrenme ortamına, öğretmen ve öğrenci rollerine, sınıf içi uygulamalarına yönelik algılarını etkilediğini ve bu algılar doğrultusunda öğretmenin deneyimlerini şekillendirdiğini göstermektedir. Bu noktada öğretimin uygulayıcıları olan ve öğrenci öğrenmeleri üzerinde önemli bir etkiye sahip sınıf öğretmenlerinin öğretme-öğrenme sürecine yönelik algıları ve deneyimleri öğrenci öğrenmelerinin niteliği üzerinde ve istenilen hedeflere ulaşma hususunda ciddi bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, sınıf öğretmenlerinin algı ve deneyimlerini etkileyen ders kitaplarının günümüz şartlarında öğrenciden beklenen düşünme becerilerini kullanmasını, öğrencinin sürece aktif katılmasını, bilgiyi araştırıp sorgulayarak öğrenmesini ve kişisel deneyimlerine dayalı öznel anlam yapılandırmasını sağlayacak nitelikte hazırlanmasının büyük bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, Hayat Bilgisi öğretim programı ve ders kitaplarının geliştirilmesi konusunda yapılacak araştırmalara zemin hazırlamak adına şu önerilere yer verilmiştir:

- Öğretim programlarında hangi felsefenin temele alındığı açıkça ortaya konmalıdır. Bu öğretim programı rehberliğinde hazırlanacak ders kitapları nasıl bir anlayışa sahip olunacağı hakkında bilgi verecektir.
- Araştırmadan elde edilen önemli bulgulardan biri, ders kitaplarının öğretmenlerin dersin öğretimine yönelik yaklaşımlarını etkilediği ve derslerini tasarlamada bunu göz önünde bulundurdıkları bulgusudur. Bu doğrultuda, öğretmen algı ve deneyimlerini yönlendirmede etkisi olan ders kitaplarının öğrencinin düşünmesini, sorgulamasını ve empati geliştirmesini sağlayıcı nitelikte hazırlanması önerilebilir.
- Ders kitaplarının yazılı, görsel, etkinlik ve değerlendirme çalışmaları bir bütüne hizmet eden parçalardır. Öğrencilerin bütüncül bir bakış açısı kazanabilmeleri için ders kitaplarının uyum içerisinde olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda, 2018 programına göre hazırlanmış ders kitaplarının bu öğeleri arasındaki farklılıkların ortadan kaldırılıp bir eğitim felsefesi doğrultusunda bütünleştirilmeleri gerektiği önerilebilir.

Kaynakça

- Aykaç, N. (2011). Hayat Bilgisi dersi öğretim programında kullanılan yöntem ve tekniklerin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Sinop ili örneği). *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 1(19), 113-126.
- Bulut, S. (2008). *İlköğretim ders kitaplarının görsel boyut ve içerik tutarlılığı açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 133-151.
- Ceyhan, E. ve Yiğit, B. (2004). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Chambliss, M. ve Calfee, R. (1998). *Textbooks for learning: Nurturing children's minds*. New Jersey: Blackwell Publishing.
- Cılga, İ. (1998). *İlkokulda hayat bilgisi ders kitabı (3. Sınıf)*. İstanbul: Gendaş.
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2005). *Research methods in education*. New York: Routledge Falmer.
- Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2. bs.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3. bs.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çayır, K. (2009). Avrupalı olmadan önce biz olmalıyız: Yeni öğretim programları ve ders kitapları ışığında Türkiye modernleşmesine dair bir okuma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(4), 1659-1690.
- Denzin, N. K. (1978). *The research act: A theoretical introduction to sociological methods* (2. bs.). New York: McGraw Hill.
- Dreyfus, A. (1992). Content analysis of school textbooks: The case of a technology-oriented curriculum. *International Journal of Science Education*, 14(1), 3-12.
- Fan, L., Zhu, Y. ve Miao, Z. (2013). Textbook research in mathematics education: Development status and directions. *ZDM Mathematics Education*, 45, 633-646. doi:10.1007/s11858-013-0539-x
- Freeman, D. J. ve Porter, A. C. (1989). Do textbooks dictate the content of mathematics instruction in elementary schools?. *American Educational Research Journal*, 26(3), 207-226.
- Gilbert, J. K. (2010). The role of visual representations in the learning and teaching of science: An introduction. *Asia-Pacific Forum on Science Learning and Teaching*, 11(1), 1-19.
- Gözütok, D., Bıkmaz, F., Mızıkacı, F., Şahin, S., Ulubey, Ö., Koçer, E. ... Akçatepe, A. (2013). *Cumhuriyet'in ilanından 2013'e öğretim programlarının analizi: Hayat Bilgisi örneği*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşgın, S. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (2. bs.). Ankara: Seçkin.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güven, A. Z. (2011). İlköğretim II. kademe Türkçe dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(11), 121-133.
- Güven, S. (2010). İlköğretim hayat bilgisi dersi ders ve öğrenci çalışma kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 84-95.
- Hali, S. (2014). Tarih öğretimi ve ders kitapları. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2014(3), 158-166.
- İzmirli, Ö. Ş, Kabakçı, I. ve İzmirli, S. (2009). Evaluation of the student workbook in terms of purpose of use of pictures. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, 17(1), 87-93.
- Johnson, B. ve Christensen, L. (2004). *Educational research: Quantitative, qualitative and mixed approaches*. Boston: Pearson Education Inc.

- Jonassen, D. (1991). Objectivism vs. constructivism. *Educational Technology Research and Development*, 39(3), 5-14.
- Kabapınar, Y. (2002). İlköğretim Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılan ders kitapları ve öğretim materyalleri açısından Türkiye ve İngiltere örnekleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 247-270.
- Kabapınar, Y. (2007a). Yeni öğrenme anlayışının ışığında sosyal bilgiler ders kitapları. C. Öztürk (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretimi: Yapılandırmacı bir yaklaşım içinde* (s. 335-367). Ankara: Pegem Akademi.
- Kabapınar, Y. (2007b). 1998 ve 2004 öğretim programlarına göre yazılmış Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sosyal olay ve değerlerin sunumu: İşlev ve nitelik açısından farklı bir noktaya geldik mi?. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 25, 109-127.
- Kabapınar, Y. (2019). *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgiler öğretimi* (6. bs.). Ankara: PegemA.
- Kabapınar, Y., Akaydın, B. B., Çetin, H., Keleş, C. ve Çelikten, L. (2018). *On ikinci yılında yapılandırmacı hayat bilgisi ders kitaplarını sorgulamak: Bir muhasebe denemesi*. 17. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu, Ankara.
- Kabapınar, Y. ve Akbal, Y. (2010). Sınıf öğretmenlerinin 1998 ve 2004 yılı ilköğretim programlarına göre hazırlanmış hayat bilgisi ders kitaplarına ilişkin değerlendirmeleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 32(32), 95-122.
- Kabapınar, Y., Kalender, B. ve Urfaloğlu, K. (2020). *Sınıf öğretmenlerinin perspektifinden hayat bilgisi ders kitaplarının yapılandırmacı anlayış çerçevesinde 2005'den günümüze dönüşümü/değişimi: "Uzlaşma mı, geriye dönüş mü?"*. International Pegem Conference on Education (IPCEDU), Ankara.
- Kalender, B. ve Baysal, Z. N. (2021). Öğretim programı ve ders kitaplarının program öğelerinin uyumu açısından incelenmesi: Hayat bilgisi örneği. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 38(2), 75-96. doi:10.52597/buje.990925
- Karabıyık, E. (2005). *İlköğretim hayat bilgisi ders ve çalışma kitabı*. Ankara: Evren Yayıncılık.
- Kashi, F., Andreeva, N. ve Naeimi, A. (2015). *The role of content analysis of biology textbooks in process of their teaching and designing in Iran*. Proceedings of the 15th International Academic Conference, Rome, Italy.
- Kayak, S. (2018). Ders kitaplarında kullanılan görsellerin yapılandırmacı öğrenme yaklaşıma göre öğrenmeye katkısına yönelik öğretmen görüşleri. *International Journal of Field Education*, 4(1), 57-69.
- Kohn, L. T. (1997). *Methods in case study analysis*. Washington: The Center for Studying Health System Change.
- Kuşkaya, Ç. (2018). *2. Sınıf hayat bilgisi ders kitabı*. Ankara: SDR İpekyolu Yayıncılık.
- LeCompte, M. D. ve Goetz, J. P. (1982). Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review of Educational Research*, 52(1), 31-60.
- Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. California: SAGE.
- Mahmood, K. (2011). Conformity to quality characteristics of textbooks: The illusion of textbook evaluation in Pakistan. *Journal of Research and Reflections in Education*, 5(2), 170-190.
- Marshall, C. ve Rossman, G. B. (1989). *Designing qualitative research*. California: Sage.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (3. bs.). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Merriam, S. B. ve Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. New York: John Wiley & Sons.
- Mesa, V. (2004). Characterizing practices associated with functions in middle school textbooks: An empirical approach. *Educational Studies in Mathematics* 56(2/3), 255-286. doi:10.1023/B:EDUC.0000040409.63571.56

- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: A sourcebook of new materials*. Thousand Oaks: Sage.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2009). İlköğretim 1, 2 ve 3. Sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Mohammadia, M. ve Abdib, H. (2014). Textbook evaluation: A case study. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 98, 1148-1155. doi:10.1016/j.sbspro.2014.03.528
- Özay, E. ve Hasenekoğlu, İ. (2007). Lise 3 biyoloji ders kitaplarındaki görsel sunumda gözlemlenen bazı sorunlar. *Türk-Fen Eğitimi Dergisi*, 4(1), 80-91.
- Özkan, R. (2010). Türk eğitim sisteminde himayeci değerler: İlköğretim ders kitapları örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1124-1141.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Pop-Păcurar, L. ve Ciascai, L. (2010). Biology school textbooks and their role for students' success in learning sciences. *Acta Didactica Napocensia*, 3(1), 1-10.
- Robinson, T. J., Fischer, L., Wiley, D. ve Hilton III, J. (2014). The impact of open textbooks on secondary science learning outcomes. *Educational Researcher*, 43(7), 341-351. doi:10.3102/0013189X14550275
- Silverman, D. (2010). *Doing qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- Smith, J. A. ve Osborn, M. (2004). Interpretative phenomenological analysis. G. M. Breakwell (Ed.), *Doing social psychology research* içinde (s. 229-254). Leicester, England: British Psychological Society.
- Sosniak, L. A. ve Perlman, C. L. (1990). Secondary education by the book. *Journal of Curriculum Studies*, 22(5), 427-442. doi:10.1080/0022027900220502
- Staub, F. C. ve Stern, E. (2002). The nature of teachers' pedagogical content beliefs matters for students' achievement gains: Quasiexperimental evidence from elementary mathematics. *Journal of Educational Psychology*, 94(2), 344-355. doi:10.1037/0022-0663.94.2.344
- Swanepoel, S. (2010). *The assessment of the quality of science education textbooks: Conceptual framework and instruments for analysis* (Doktora tezi). University of South Africa, Güney Afrika.
- Şahin, M. (2012) Ders kitaplarının mesaj tasarımı ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 3(12), 129-154.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2019). Taslak ders kitabı ve eğitim araçları ile bunlara ait e-çeriklerin incelenmesinde değerlendirmeye esas olacak kriterler ve açıklamaları. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2020). Öğretim programlarını değerlendirme raporu. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı İzleme ve Değerlendirme Daire Başkanlığı.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2021). *Ders kitaplarını değerlendirme raporu (öğretmen görüşleri)*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı İzleme ve Değerlendirme Daire Başkanlığı.
- Tay, B. ve Baş, M. (2015). 2009 ve 2015 yılı Hayat Bilgisi dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 341-374.
- Turan, R. (2018). 2017 İlkokul ve ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programı üzerine genel bir değerlendirme. *Diyalektolog, Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 295-328.
- Ünsal, Y. ve Güneş, B. (2003). İlköğretim 6. sınıf Fen Bilgisi ders kitabının Fizik konuları yönünden incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 115-130.
- Valverde, G. A., Bianchi, L. J., Wolfe, R. G., Schmidt, W. H. ve Houang, R. T. (2002). *According to the book: Using TIMSS to investigate the translation of policy into practice through the world of textbooks*. Dordrecht, Netherlands: Kluwer. doi:10.1007/978-94-007-0844-0
- Wach, E., Ward, R. ve Jacimovic, R. (2013). Learning about qualitative document analysis. <http://www.ids.ac.uk/publication/learning-about-qualitative-documet-analysis> adresinden erişildi.

- Weegar, A. M. ve Pacis, D. (2012). A comparison of two theories of learning behaviorism and constructivism as applied to face-to-face and online learning. https://www.academia.edu/8023867/Compare_of_two_teoru_PDF adresinden erişildi.
- Yavuz, G. A. (2007). *İlköğretimde kullanılan ders kitaplarının öğretime yardımcı unsurlar açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yıldırım, A. ve şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. bs.). Ankara: Seçkin.
- Yin, R. (2009). *Case study research. Design and methods*. London: SAGE.